

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Вищого навчального закладу
Укоопспілки «Полтавський
університет економіки і торгівлі»
08 липня 2015 року № 152-Н
Форма № П-4.04

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**

Навчально-науковий інститут харчових технологій,
готельно-ресторанного та туристичного бізнесу
Форма навчання заочна

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту
Завідувач кафедри
_____ Г.П. Скляр
„_____” _____ 2020 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

*на тему: «Рекреаційно-туристичний потенціал Полтавської області:
структура, сучасний стан та перспективи використання»*

*зі спеціальності 242 «Туризм»
освітня програма «Туризм» ступеня бакалавра*

Виконавець роботи Пасішник Дмитро Сергійович
(прізвище, ім'я, по батькові)

_____
(підпис, дата)

Науковий керівник к.геогр.н., доц. Логвин Михайло Михайлович
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

_____
(підпис, дата)

Полтава – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ	8
1.1 Сутність поняття та компонентний склад рекреаційно-туристичного потенціалу регіону.....	8
1.2 Сучасні методичні підходи до оцінювання рекреаційно-туристичного потенціалу території.....	18
1.3 Передумови та чинники формування рекреаційно-туристичного потенціалу в регіоні.....	32
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ	40
2.1 Природні ресурси регіону як чинник його туристичної привабливості.....	40
2.2 Історико-культурна компонента рекреаційно-туристичного потенціалу регіону.....	52
2.3 Інфраструктурна компонента рекреаційно-туристичного потенціалу регіону.....	63
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	77
ПЕРЕЛІК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ.....	80
ДОДАТКИ.....	87

ВСТУП

Протягом останніх десятиліть сфера туризму та рекреації посіла одне з провідних місць серед галузей світового господарства та тісно переплітається з багатьма іншими напрямками. Вона відіграє важливу роль в розвитку кожної держави і робить значний внесок в діяльність соціально-економічного сектору як в споживчому напрямку так і в створенні нових робочих місць. В сучасній реальності, де бурхливі зміни зумовлюють появу нових напрямків розвитку, туристично-рекреаційний потенціал є надзвичайно важливим чинником для забезпечення туристичної трансформації. Швидкі темпи росту популярності туризму в світі зумовлюють підвищення дохідності галузі, тому туристично-рекреаційна діяльність є одним із пріоритетних напрямів розвитку економіки держави.

Рекреаційно-туристична індустрія забезпечує:

- 10% світового обігу виробничо-ресурсного ринку;
- 6% світового валового національного продукту;
- 7% світових інвестицій;
- 11% світових споживчих витрат;
- 5% світових податків;
- кожне 16-те робоче місце.

Туристична сфера та рекреація є важливими складовими соціально-економічного розвитку значної кількості держав і має тісні взаємозв'язки з іншими галузями в структурі світового господарства. В сучасному світі туризм має високі темпи розвитку та сприяє збереженню історико-культурної спадщини суспільства. Туристична галузь має високий потенціал розвитку та важливе значення як на рівні окремих країн, так і в світі в цілому.

Туризм сприяє знайомству, вивченню і пізнанню національних традицій, вірувань, характерів та сприяє розвитку та збагаченню як окремих особистостей, так і різних народів в цілому. Туризм можна розглядати як

переміщення в соціокультурному просторі та його взаємному збагаченні. Виходячи з масштабності і масовості туризму, він може бути названий одним з найважливіших видів міжкультурної комунікації. Під час подорожей значно активізуються пізнавальна, інформативна, комунікативна функції сприйняття дійсності що дає змогу трансформувати небажані стереотипи і сформувати нові світоглядні орієнтири. Туристична індустрія посідає важливе місце в напрямку соціально-економічного розвитку більшості країн і тісно пов'язана з багатьма іншими галузями економіки що значною мірою впливає на розвиток малого та середнього бізнесу. Завдяки розвитку туризму формуються та налагоджуються відносини між різними державами на політичному, економічному, соціальному, культурному, історичному рівнях. В свою чергу це значною мірою впливає на формування світової ідеології відносно єдності всього людства на планеті та гармонії людини з навколишнім середовищем.

Будь яка держава з якісно розвиненим туристичним сектором є показником не тільки розвитку індустрії відпочинку але й рівня розвитку держави в цілому. Стан природних ресурсів, навколишнього середовища, інфраструктури, якості товарів та надання послуг напряму відображають статус країни в світі. Це ті чинники, які в першу чергу сприймаються закордонними туристами, та безпосередньо формують враження від країни. Таким чином, процес розвинення сфери туризму в країні важливо розглядати в парадигмі комплексного взаємозв'язку галузі з іншими напрямками державної політики. Також, неабиякий вплив на цей процес має наявність політичної волі та розуміння значимості покращення стану галузі. Туризм є складним, високоприбутковим міжгалузевим комплексом і являє собою один з основних секторів світової економіки, сприяє забезпеченню високого рівня зайнятості, соціального добробуту та якості життя людей, а також розвитку, економічної єдності і культурного розмаїття держав і регіонів світу.

В сучасному світі туризм виступає однією з високодохідних галузей господарства, яка в сучасних умовах глобалізації безперервно та динамічно

розвивається, сприяючи вирішенню цілого комплексу життєво важливих соціально-економічних проблем. У цілому, міжнародний туризм впливає на темпи економічного зростання, поліпшення показників торгового балансу, зменшення безробіття та стабільність валютного курсу в державі. За оцінками Світової ради туризму та подорожей (World Travel and Tourism council) в 2019 році частка доходів в сфері туризму склала \$8.9 трлн. що відображає 10.3 % світового ВВП, кількість працюючих 330 млн. Таким чином, туризм у сучасній світовій системі господарювання займає провідні позиції та виступає невід'ємною складовою розвитку світового ринку.

На сьогоднішній, день Європа досягла значного успіху у формуванні та послідовному вдосконаленні об'єктів туристичної рекреації, де інтенсивний розвиток курортів почався ще з XVIII століття. Дбайливе ставлення до об'єктів туристичного господарства, разом із ефективним використанням територіальних ресурсів і реалізацією цілеорієнтованих стратегій державного управління призвело до створення потужної туристичної індустрії в системі загального стабільного економічного середовища. Це в свою чергу дало поштовх стрімкому зростанню та розквіту туризму як невід'ємної частини загального соціально-економічного розвитку європейського союзу. Україна має схожі з європейськими умови для формування туризму, а саме, природно-кліматичні зони, багату історико-культурну спадщину, а також достатньо потужну матеріально технічну базу та досить розгалужену інфраструктуру. Нажаль, реалії сьогодення відображають досить складне становище для Української держави, як в економічно-соціальній сфері так і в сфері туризму. Всі перераховані переваги з часом все більше перетворюються на недоліки в силу недбалого управління ресурсами та надзвичайно низьку політичну волю в вирішенні цих питань. В свою чергу це знижує інвестиційну привабливість і формує негативний імідж країни. Найбільш проблематичними факторами для ведення бізнесу у нашій країні за даними The Global Competitiveness Report 2016-2017 назвали корупцію,

політичну нестабільність, інфляцію, неефективну урядову бюрократію та доступ до фінансування.

В свою чергу, цей процес потребує супроводу сучасного та інноваційного рекреаційного комплексу, що забезпечить потужну матеріально-технічну базу та розгалужену мобільну інфраструктуру для стрімкої модернізації туристичної індустрії в умовах цифрової сучасності.

Для розвитку туризму в Україні існують всі чинники та передумови. Країна має вдале геополітичне розташування та володіє досить розвиненим рекреаційним потенціалом: вдалими природно-ландшафтними та кліматичними умовами, культурно-історичною спадщиною. Крім цього, в Україні існує значна кількість лікувально-оздоровчих санаторіїв та курортних зон, розвивається готельна інфраструктура, підвищується рівень обслуговування туристів і зростає відвідуваність туристичних об'єктів. Всі перелічені чинники сприяють динамічному розвитку туристичного бізнесу в Україні та потенційно можуть сформувати потужну індустрію, що стане одним з основних рушіїв розвитку країни в цілому.

Кожна окрема область країни це регіон з власним природними умовами, національним колоритом, що виражений відмінними традиціями, звичаями, фольклором, історичними подіями, гастрономічними відмінностями. Розвиток туристичного потенціалу окремого регіону є невід'ємним кроком на шляху до формування потужної туристичної індустрії, що здатна забезпечити комплексний відпочинок на високому рівні. Саме формування та ефективне використання туристично-рекреаційних ресурсів є основним чинником розвитку сфери туризму на Полтавщині, а створення власної екосистеми в регіоні надасть можливість для максимального задоволення потреб споживача в межах туристичної дестинації, та розвиток регіональних особливостей області.

У роботі проаналізовано сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку туристичної індустрії Полтавської області. Об'єктом дослідження туристична галузь Полтавської області. Предметом дослідження є

особливості формування та розвитку рекреаційно-туристичного комплексу в Полтавській області.

Мета полягає у виявленні та оцінці рекреаційно-туристичного потенціалу Полтавської області та підкреслити значимість регіону як складової частини рекреаційної системи України в розвитку туристичної індустрії України.

Завдання: дослідити чинники виникнення, розповсюдження та взаємозв'язки територіально-рекреаційна структури регіону, дослідити особливості формування туристичних ресурсів регіону та пріоритетні напрямків розвитку туризму.

Об'єктом дослідження є процес туристичної діяльності в Полтавській області. Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та практичні підходи у дослідженні природно-ресурсного потенціалу цього регіону.

В результаті кваліфікаційної роботи було виявлено ресурсну базу та оцінено потенціал для розвитку туризму на Полтавщині.

Окремі положення кваліфікаційної роботи були апробовані опубліковані в матеріалах кафедрального круглого столу студентів та аспірантів «Туризм і молодь – 2020» (м. Полтава, ПУЕТ, 21 грудня 2020 р.).

Структурно робота складається з двох розділів, вступу, висновків, переліку інформаційних джерел, додатків. У роботі налічується 2 таблиці, 21 рисунок, 2 додатки (у них 3 таблиці та 1 рисунок), перелік інформаційних джерел налічує 57 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ПЕРЕДУМОВИ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ПОЛТАВЧЬКІЙ ОБЛАСТІ.

1.1 Сутність поняття та компонентний склад рекреаційно-туристичного потенціалу Полтавського регіону.

Туристично-рекреаційна справа відіграє важливу роль в економіці країн і регіонів, забезпечуючи раціональне використання і збереження природно-екологічних, культурно-історичних та інформаційно-пізнавальних ресурсів території. У зв'язку з постійним розвитком туристичної індустрії, понятійні елементи туристично-рекреаційної сфери доповнюються, уточнюються, вдосконалюються, та набувають більш комплексного значення, тому значення, що вкладають в це поняття автори та науковці несе в собі здебільшого комплексне та багатогранне навантаження і може дещо різнитися в залежності від джерела.

Дослідження туристично-рекреаційного потенціалу регіону відображені у працях вітчизняних та зарубіжних авторів: Бутко М.П., Бутової Т.Г., Дунець А.Н., Дутчак С.В., Крупочкіна Є.П., Лось М.А., Святохо Н.В., Тельцової А.А., Пижової О.А., Шабаліної Н.В., К. Рупперт, В. Скотт-Вільямс.

Сутність туристично-рекреаційних ресурсів полягає в тому, що вони слугують основою для формування туристичного продукту та його пропозиції. Взагалі, під туристичними ресурсами розуміють все те, що можна використовувати в певному регіоні для організації туристичної діяльності та залучення туристів.

Територіально-рекреаційний комплекс- особлива форма територіальної організації господарства, яка формується в процесі взаємопов'язаного розвитку рекреаційної та інших видів господарської діяльності на компактній території, що має специфічні соціально-економічні та природні характеристики.

Туристичними ресурсами вважається історична категорія, змінна в часі, тому, що трансформація структури й обсягу рекреаційних потреб суспільства з плином часу призводить до залучення в рекреаційну і туристичну діяльність нових елементів природного і соціально-антропогенного характеру[15]. Туристичним ресурсам притаманні такі властивості: кліматичні умови; екскурсійна привабливість та значущість; доступність; рівень дослідженості та безпечності; пейзажні і екологічні характеристики; соціально-демографічні характеристики ; спосіб використання; потенційний запас та ін.

Основним критерієм використання туристичних ресурсів і туристичних об'єктів для цілей туризму є туристський інтерес і туристські враження. Об'єктами туристського інтересу є природні об'єкти і природно-кліматичні зони, визначні пам'ятки, соціально-культурні об'єкти показу, що спроможні задовольнити потреби туриста під час туристичної поїздки або подорожі, та споживанні туристичних послуг або туристичного продукту. Під час відвідування туристичних об'єктів, спостереження мальовничих пейзажів, перебування на екскурсії, відвідування ресторанів, театрів, музеїв, перебування в готелях та на базах відпочинку у туриста формується туристське враження, що є невід'ємним елементом будь-якої подорожі.

Рекреаційні ресурси визначають як явища, об'єкти і процеси природно-антропогенного походження, що використовуються або можуть бути використані для розвитку рекреації і туризму в певному регіоні. Сюди входять території та об'єкти, що можуть бути використані для профілактики, оздоровлення та лікування людей, відновлення їхніх фізичних та духовних сил, відновлення працездатності. Характерними властивостями рекреаційних ресурсів є: цілісність, динамізм, місткість, стійкість, надійність, привабливість.

Термін рекреація походить від латинського слова *recreatio*, що являє собою відновлення, відтворення фізичних і духовних сил, оздоровлення населення завдяки організації різних видів відпочинку. Структура рекреації

включає оздоровлення (профілактика, лікування, реабілітація, оздоровлення), розваги, туризм.

При більш детальному вивченні рекреаційних ресурсів з'являється низка понять які є його невід'ємними елементами. В свою чергу, кожний окремий термін доцільно розглядати як фактор взаємозв'язку і впливу з іншими компонентами.

Рекреаційна система – це комплексна геосистема, що поєднує в собі соціальні, техногенні й природні комплекси й має своєю метою відтворення психофізіологічних сил людини. Рекреаційна територія - територія, що використовується для оздоровлення людей.

Рекреаційні умови - сукупність компонентів і властивостей природного середовища, які сприяють рекреаційної діяльності (характер ландшафту й кліматичні особливості, наявність мінеральних джерел, біорізноманітність, можливості для занять тими або іншими видами спорту й т.д.), але при цьому не є її матеріальною базою.

Рекреаційний об'єкт – місце з обмеженою площею, що використовується для відпочинку (лісова галявина, пам'ятка природи, пляж і т.п.).

Рекреаційна ємність – здатність території забезпечувати для певного числа відпочиваючий психофізіологічний комфорт і можливість спортивно-оздоровчої діяльності без деградації системи.

Рекреаційне навантаження — це сукупність безпосередніх впливів людини на природно-територіальний комплекс, насамперед на рослинний покрив (існує припустиме та критичне навантаження).

Рекреаційна діяльність – система заходів пов'язана з використанням вільного часу для оздоровчої й культурно-пізнавальної діяльності на спеціалізованих територіях, розташованих за межами постійного проживання. Рекреаційна діяльність - вид господарської діяльності відповідно до Державного класифікатору (ДК 009-96 Державний класифікатор України).

Розрізняють природні і соціально-економічні (або природні і культурно-історичні) ресурси рекреаційної діяльності. Природні рекреаційні ресурси - це особливості природи, природні та природно-технічні геосистеми, тіла, явища природи, їх компоненти й властивості, природоохоронні об'єкти. Соціально-економічні рекреаційні ресурси - культурні об'єкти, пам'ятки історії, архітектури, етнографічні особливості території. За функціями туристично-рекреаційні ресурси поділяються на ресурси місцевого значення, обласного, національного та світового.

Походження терміну «потенціал», «потенційний» в «Етимологічному словнику» зазначається, як запозиченого у XIX столітті з французької мови, де «*potentiel*» (у перекладі латинської «*potentialis*», похідного від «*potens*») – «спроможний», буквально «спроможний бути». Це поняття також трактують як «приховані можливості», які в господарській практиці завдяки праці можуть стати реальністю. В енциклопедії основою поняття «потенціал» вважається латинське слово «*potentia*», яке означає «засоби, запаси, джерела, які є в наявності та можуть бути мобілізовані, приведені в дію, використані для досягнення певних цілей, здійснення плану; вирішення будь-якого завдання; можливості окремої особи, суспільства, держави в певній галузі».

Принциповою відмінністю між поняттями «ресурси» і «потенціал» є те, що ресурси існують незалежно від суб'єктів економічної діяльності, а потенціал окремого підприємства, суспільства в цілому невіддільний від суб'єктів діяльності. Тобто «потенціал», окрім матеріальних і нематеріальних засобів, включає здібності працівника, колективу, підприємства, суспільства в цілому до ефективного використання наявних коштів або ресурсів.[12].

Таким чином, можна зробити висновок, що формування туристичного потенціалу регіону обумовлено можливістю використання туристичних ресурсів для розвитку туристичної діяльності на певній території. Тому, здатність та можливості суб'єктів туристичної діяльності ефективно використовувати наявний туристичний потенціал регіону забезпечує

успішний розвиток як суб'єктів туристичної індустрії, так і регіону в цілому, підвищуючи зацікавленість місцевості для туристів.

При порівнянні понять «туризм» та «рекреація» необхідно розрізнити деякі відмінності. Згідно з чинним українським законодавством, «туризм – тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає». Відповідно до Положення Міністерства охорони навколишнього природного середовища України «Про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України» рекреація – це «відновлення за межами постійного місця проживання у визначених згідно із законодавством місцях природно-заповідних територій та об'єктів розумових, духовних і фізичних сил людини, що здійснюється шляхом загальнооздоровчого, культурно-пізнавального відпочинку, туризму, оздоровлення, любительського та спортивного рибальства, полювання тощо» [26]. Таким чином, туризм і рекреація відрізняються об'ємом понять: рекреація включає короткочасну рекреаційну активність, а для туризму характерна зміна звичної обстановки, звичного способу життя. Зміст цих понять також відрізняється відношенням до подорожей за службовими цілями (діловий туризм) – для туризму це звичний елемент, а рекреація не розглядає відповідний вид діяльності. Тому, туризм виступає в якості форми та елемента відпочинку, в той час, як під рекреацією мається на увазі відпочинок, оздоровлення, відновлення фізичних та психологічних сил.

Доцільним також є розглянути поняття «турист» та «рекреант». Так, згідно з чинним законодавством України: туристом є «особа, яка здійснює подорож по Україні або до іншої країни з не забороненою законом країни перебування метою на термін від 24 годин до одного року без здійснення будь-якої оплачуваної діяльності та із зобов'язанням залишити країну або місце перебування в зазначений термін»[13], тоді як рекреантом є «особа, яка відновлює у визначених згідно із законодавством місцях природно-

заповідних територій та об'єктів свої розумові, духовні і фізичні сили» [14]. Застосування цих двох понять зумовлене метою подорожі, функціональністю, конкретною ситуацією, способом відпочинку та місцевістю.

Словосполучення «туристично-рекреаційний» є найбільш повним, змістовним та вичерпним. Туристичний потенціал підкреслює приналежність потенціалу до сфери туризму, а рекреаційний потенціал сприяє відновленню сил людини в процесі відпочинку. Тому, більшість авторів наукових видань вважають поняття потенціал сукупністю взаємопов'язаних ресурсів, необхідних для досягнення певних поставлених цілей.

Туристично-рекреаційний потенціал – досить об'ємне поняття, яке містить велику кількість термінів та уточнюючих понять, що визначають туристично-рекреаційну привабливість певної території. На Рис. 1.1.1 приведено приклад чинників, які впливають на чисельність понятійного різноманіття туристично-рекреаційного потенціалу

Рис. 1.1.1 Детермінанти туристично-рекреаційного потенціалу окремої території[15].

. Рекреаційні умови рекреантами не споживаються. Вони забезпечують можливості функціонування рекреаційно-туристичної діяльності, створюють більш чи менш сприятливі обставини для використання наявних рекреаційних ресурсів. Рекреаційні умови визначають кращі-гірші можливості використання рекреаційних благ. Вони можуть мати якісні та кількісні оцінки своєї ролі у формуванні загального рекреаційного потенціалу.

Туристично-рекреаційний потенціал будь-якої території має досить складну і розгалужену структуру й включає в себе велику кількість різних елементів та компонентів. Значною мірою в користуванні вживається лише формальний підхід до визначення туристично-рекреаційного потенціалу регіону, без детального аналізу сутності й специфіки взаємозв'язків, що виникають між різноманітними частинами, з яких складається потенціал.

Більше того, без використання системного підходу для аналізу певних структур і елементів комплексу, а також комплексного розуміння їх взаємозв'язків і впливу, залишаються без доцільної уваги деякі фактори, що можуть вплинути на ефективність кількісної або якісної оцінки. Це в свою чергу може стати перешкодою на шляху до ефективного розвитку та функціонування комплексу.

Рекреаційний потенціал – це сукупність природних, культурно-історичних і соціально-економічних передумов організації рекреаційної діяльності на певній території.

Детальний аналіз компонентного складу туристично-рекреаційного комплексу дає змогу виділити та систематизувати його складові елементи для виявлення, більш детального вивчення та ефективного використання наявного потенціалу регіону. На рис. 1.1.2 приводиться характеристика кількісних та якісних складових туристсько-рекреаційних ресурсів. Найбільш важливими кількісними та якісними характеристиками туристичних ресурсів є:

Рис 1.1.2 Характеристики туристично-рекреаційних ресурсів [20]

Туристично-рекреаційний потенціал території або об'єкту – це сукупність належних до нього природних та створених людиною факторів, умов, можливостей та засобів, придатних до формування туристичного продукту та проведення відповідних програм, екскурсій та турів.

Поняття охоплює : природно-кліматичні ресурси(екосистеми, ландшафт, клімат), культурно-історичні ресурси (культурно-історична спадщина, витвори мистецтва, археологічні цінності, традиції, етнос), матеріально-технічну базу та інфраструктуру. На рис. 1.1.3 проілюстровано структура основних типів рекреаційно-туристських ресурсів.

Рис. 1.1.3 Структура основних типів рекреаційно-туристських ресурсів (структура макроблоків) [21].

Варто зазначити, що основним джерелом задоволення туристичних потреб залишається природний потенціал. Природні ресурси стали підґрунтям для розвитку лікувально-оздоровчого, екологічного, спортивного, екстремального і багатьох інших видів туризму та відпочинку. Серед природних туристсько-рекреаційних ресурсів найбільшого значення для індустрії туризму та рекреаційної діяльності мають клімато-терапевтичні, водні, бальнеологічні і ландшафтні складові, тоді як орографічні, лісові та флоро-фауністичні або біотичні складники опосередковано впливають на рекреаційні і туристичні процеси.

Культурно-історична спадщина, що включає в себе пам'ятки історії та культури, історико-культурні території та об'єкти, які відіграють значну роль у зберіганні та розвитку культурної самобутності народу, його внеску в світову цивілізацію, є важливою складовою туристського потенціалу

території. До складу цього ресурсу також входять культура, традиції та звичаї місцевого населення.

До складу матеріально-технічної бази входять багато елементів. Це комплекс споруд та мереж, (готелі, мотелі, табори для автотуристів), сектор громадського харчування (кафе, ресторани, закусочні), транспортний сектор організації подорожей (агентства, організатори екскурсій), сектор розваг, заклади побутового та медичного обслуговування; інформаційний сектор (інформаційна туристична мережа), сервісна система та додаткові послуги. Ці складові сприяють супроводженню та посиленню туристичних процесів, формують механізми реалізації туристичного продукту, створюють передумови для трансформації природних і суспільно-історичних в туристичні ресурси. В цьому випадку транспортна доступність є найважливішим критерієм оцінки туристично-рекреаційного потенціалу території.

Надзвичайно важливими факторами в системі організації комплексу є людські та соціальні ресурси, тобто люди та організації, що роблять значний внесок в розвиток туризму регіону і мають відповідний рівень освіти та навички, а також заклади охорони здоров'я, оточуючого середовища, власності, інтересів місцевого населення. Всі перелічені компоненти тісно пов'язані між собою, і відсутність хоча б одного з них ставить під загрозу розвиток туризму в регіоні в цілому. Таким чином, людський ресурс який є найціннішим ресурсом будь-якого регіону світу та будучи одночасно як споживачем так і невід'ємним елементом цілісної системи, здатний контролювати і керувати окремими елементами системи для забезпечення гармонії, розвитку та добробуту середовища.

1.2 Сучасні методичні підходи до оцінювання рекреаційно-туристичного потенціалу території

Оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу об'єктів і територіально-акваторіальних одиниць рекреаційно-туристичної діяльності лишається актуальним і ще недостатньо розробленим науковим напрямом ресурсознавства, рекреаційної географії та туризмознавства. Оцінці підлягають території, які за властивостями природного та соціального середовища, призначенням і станом ландшафтів можуть розглядатися як потенційні ресурси для рекреації та туризму [16].

Найголовнішими методологічними аспектами оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу є об'ємна понятійно-матеріальна база його компонентних характеристик і показників, що містить характерну різноякісність походження, а також тенденція до подальшого розширення та ускладнення. У рекреаційній географії та туризмознавстві досі не сформований спеціальний (фаховий) терміну для позначення сукупностей умов і ресурсів як об'єктів оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу. Іншою причиною точної та однозначної оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів є їх дискретність. Одні й ті самі площинні об'єкти (ліс, озеро, лука, населений пункт) мають неоднаковий рекреаційний потенціал у різних своїх частинах[16]. Для подолання різноіменованості показників користуються різноманітними методами їх стандартизації та нормування, приведення до "однакового масштабу"[17]. При цьому при статистичній оцінці використовується нормування лише в міру близьких, споріднених і сумісних показників. Характер поєднання ресурсів і параметри компонентів природного або соціального середовища визначають можливу спеціалізацію або профіль рекреаційно-туристичного використання території. У той же час, одна й та ж сама територія може розглядатися як потенційний ресурс для різних видів відпочинку, які здійснюються окремо, послідовно або у комбінації. Питання про надання переваги окремим видам відпочинку або їх

комбінаціям вирішується, виходячи з технологічної сумісності окремих видів відпочинку та цінності ресурсів для кожного з них[16].

Слід зазначити, що вивчення рекреації й туризму здійснюється за допомогою різних підходів і методів, при виборі яких серед спеціалістів немає однастайності. Як правило, дослідження туристично-рекреаційної діяльності ґрунтується на застосуванні таких підходів як системний, регіонально-цілісний, соціо-економічний та історико-логічний.

Останнім часом, для вирішення питань, пов'язаних з ефективним використанням туристично-рекреаційного потенціалу та розвитком туристичної діяльності набуває широкої популярності системний підхід, що дає змогу інтегрувати інші підходи в єдиний комплексний метод, за допомогою якого можна вивчити особливості існуючих природних та антропогенних ресурсів певної території, діяльність туристично-рекреаційних підприємств у конкурентному середовищі, рівень розвитку інфраструктури туризму, а також їх взаємодію з іншими системами, такими, як політична, правова, економічна й соціальна.

Цей підхід, виходячи з контексту дослідження може бути найбільш прийнятним. Застосовуючи системний підхід можна проаналізувати територію регіону, на якій утворився туристично-рекреаційний потенціал, вивчити проблеми та принципи регулювання туристично-рекреаційних процесів у регіоні; обґрунтувати доцільність застосування нових організаційних форм і методів регулювання туристично-рекреаційної діяльності.

Системний підхід у дослідженні реалізується через впровадження сукупності методів, прийомів та засобів прикладного системного аналізу. Системний аналіз на основі оцінки впливу внутрішніх та зовнішніх чинників дає змогу проаналізувати об'єкт у його повноті, а також визначити протиріччя та проблемні аспекти функціонування системи. В даному контексті система мається на увазі як сукупність елементів з відносинами і зв'язками між її складовими, що утворюють певну цілісність. Поняття

системи згадується ще у давньогрецьких вчених, які тлумачили її в якості світового порядку. Системно уявляли світ, політику, економіку Аристотель, І. Кант, Г.Гегель, Ф.Шеллінг, Г.Сковорода. Однак, системний підхід щодо аналізу туризму та його потенціалу отримав розвиток відносно недавно[22]. Тому, найбільш доцільним може бути системний підхід.

На рис. 1.2.1 відображено компонентний склад туристично-рекреаційного потенціалу території, що для більшої зручності поділений на свого роду предмет праці і засоби праці.

Рис.1.2.1 Компонентний склад туристично-рекреаційного потенціалу території [15].

Таким чином, одним з найбільш повних та ємних може бути підхід вченого Святохо Н.В., відповідно до якого туристично-рекреаційний потенціал території розглядається як сукупність чотирьох основних компонентів – природно-ресурсної, історико-культурної, економічної та соціальної, які взаємопов’язані й взаємодіють між собою.

Природно-ресурсна компонента – це здатність природних систем без шкоди для себе постачати необхідні для людини блага, тобто

використовуватись в туристично-рекреаційній діяльності.

Історико-культурна компонента характеризує можливості для розвитку туристично-рекреаційної діяльності шляхом використання історико-культурного надбання певної території. Економічна компонента – це складова частина економічного (господарського) потенціалу території, яка характеризує здатність території продукувати та відтворювати туристично-рекреаційний продукт.

До складу економічної компоненти входять:

-інфраструктурні елементи – збалансовані з вимогами виробництва туристично-рекреаційного продукту можливості засобів розміщення, підприємств харчування, дозвілля, транспорту забезпечувати необхідні умови для здійснення туристично-рекреаційної діяльності й задоволення потреб рекреантів та туристів;

-фінансові елементи – характеризують обсяг грошових коштів, які є в розпорядженні території для здійснення туристично-рекреаційної діяльності;

-інформаційні елементи – сукупність організаційно-технічних та інформаційних можливостей, що забезпечують прийняття та реалізацію управлінських рішень і впливають на характер (специфіку) виробництва й реалізації туристично-рекреаційного продукту шляхом збору, збереження, обробки й розповсюдження інформації про наявний туристично-рекреаційний потенціал;

-інвестиційні елементи – сукупні можливості території з інвестування сфери туризму й рекреації;

-управлінські елементи – це навички й компетенції керівництва всіх рівнів управління щодо формування, організації, створення належних умов функціонування та розвитку туристично-рекреаційної сфери.

Соціальна компонента характеризує можливості території з відтворення необхідної для розвитку туристично-рекреаційної діяльності робочої сили. Ця компонента включає в себе необхідним чином кваліфіковані кадри, здатні здійснювати туристично-рекреаційну діяльність

Незаперечним є той факт, що основою туристично-рекреаційного потенціалу є туристичні ресурси[15].

Основним завданням дослідження є виявлення компонентного складу сукупного туристично-рекреаційного потенціалу для подальшого здійснення кількісної та якісної оцінки.

Характер поєднання ресурсів і параметри компонентів природного або соціально-економічного середовища визначають можливу спеціалізацію або профіль рекреаційно-туристичного використання території.

Взагалі, кожний окремий рекреаційно-туристичний ресурс наділений відповідною цінністю, яку не завжди можна виділити в грошовому виразі (духовна, культурна, екологічна і т.п.). Тому, їх оцінка може бути економічною та позаекономічною. Економічна оцінка природних ресурсів може проводитися на основі затратної, результативної, рентної та відтворювальної концепцій. Економічна оцінка має грошові показники і відображає господарську цінність того чи іншого ресурсу. Позаекономічна полягає у визначенні екологічної, соціальної, моральної, культурної, духовної цінності рекреаційного ресурсу, яку, зазвичай, не можна виразити в грошах[16].

Для затратної концепції важливі такі характеристики природних ресурсів, як кількість ресурсів, їх якісний стан, доступність для освоєння. Економічній оцінці у цьому випадку будуть підлягати витрати на виявлення та дослідження, освоєння та покращення властивостей, відновлення та охорону рекреаційно-туристичних ресурсів.

За допомогою результативної концепції здійснюють економічну оцінку ресурсів, які дають прибуток. Тобто вартість ресурсу визначається грошовим вираженням первинної продукції, яку одержують від експлуатації певного ресурсу. В оцінці рекреаційно-туристичних ресурсів застосування такого підходу є досить проблематичним, оскільки прибуток від їх використання дуже важко оцінити. До того ж, не враховується фактор часу: ресурси, що не використовуються на даному етапі розвитку продуктивних сил, мають

нульову вартість, а через зміни технологій або появу нових видів туризму, заснованих на використанні саме цих ресурсів, у подальшому можуть стати дефіцитними і дорогими[16].

З появою екологічних проблем в економічній оцінці туристично-рекреаційних ресурсів стала застосовуватися відтворювальна концепція, при якій вартість ресурсу визначається сукупністю затрат, необхідних для його відтворення на певній території. Даний підхід передбачає потенційну дефіцитність оцінюваного ресурсу і у багатьох випадках може призвести до завищених оцінок. Проте, з погляду збереження довкілля даний підхід є найбільш відповідним та прийнятним.

Рентна концепція передбачає облік споживчих властивостей рекреаційно-туристичних ресурсів, тобто їх здатності задовольняти певні потреби. При цьому підході кращі якістю природні ресурси отримують вищу ціну, гірші – меншу, враховуються й затрати на освоєння ресурсу[16].

Окрім того, оцінка рекреаційно-туристичних ресурсів буває декількох видів:

- кількісною, яка дає уявлення про забезпеченість тим чи іншим ресурсом, наприклад, об'єм запасів, площа розповсюдження, період використання і т.д.;

- та якісною, що виражає ступінь сприятливості властивостей для певного виду або циклу рекреаційних занять (комфортність/ некомфортність погодно-кліматичних умов для відпочинку, придатність/непридатність рельєфу для організації гірськолижного туризму і т. ін.).

- абсолютною, яка дає уявлення про особливості того чи іншого ресурсу і буває:

- індивідуальною (площа пляжу);
- та сумарною (площа усіх пляжів регіону/країни);
- моментною (кількість опадів за зливу);
- та інтервальною (кількість опадів за місяць/рік);

-та відносною, що відображає числову міру співвідношення двох співставних абсолютних величин, і визначається у формі коефіцієнтів, відсотків, проміле і та ін. (наприклад, частка водних рекреаційно-туристичних ресурсів у загальному рекреаційно-ресурсному потенціалі регіону).

-диференційною - дається кожному окремому ресурсу, його властивості або особливості в межах регіону або країни в цілому, сприяє визначенню об'єму розвитку того чи іншого виду рекреації, який базується на даному ресурсі;

-та інтегральною - дається певній ділянці території, яка відрізняється однорідністю і набором дискретних за розподілом в її межах окремих видів ресурсів, дозволяє визначити оптимальне співіснування різних видів рекреації на певній території, з'ясувати обмеження і допустимі навантаження рекреантів на ландшафт[16].

Найважливішими вимірами рекреаційно-туристичних ресурсів є[1]:

1) обсяг запасів (дебіт джерел мінеральних вод, площа рекреаційних територій, екскурсійний потенціал туристичних центрів і маршрутів). Цю характеристику необхідно враховувати для визначення потенційної ємності територіальної рекреаційної системи, рівня її освоєності, оптимізації навантаження;

2) площа поширення ресурсів (розміри водоносних горизонтів, пляжів, лісистість, наводненість, межі стійкого снігового покриву). Даний параметр дозволяє визначити площу потенційних рекреаційних угідь, встановити межі санітарної зони;

3) період можливої експлуатації (тривалість сприятливого погодно-кліматичного періоду, купального чи лижного сезону). Характеристика визначає період найбільш доцільного використання певних ресурсів та впливає на сезонність рекреаційних процесів і ритмічність туристичних потоків;

4) територіальна зосередженість (концентрація на певних територіях однорідних чи різнорідних видів рекреаційних ресурсів). Обумовлює тяжіння рекреаційної інфраструктури і туристичних потоків до місць їх поширення;

5) капіталоемність і вартість експлуатаційних витрат, які у рекреаційно-туристичних ресурсів є невисокими, що дозволяє досить швидко створювати інфраструктуру й отримувати соціальний та економічний ефект, а також самостійно використовувати окремі види ресурсів. Оскільки вони, як і види рекреаційно-туристичних ресурсів, є різноманітними та різнорідними, для їх оцінки застосовуються різноманітні показники та, відповідно, одиниці виміру:

-натуральні (кількість, висота, довжина, площа, об'єм) – використовуються при необхідності кількісного та якісного виміру основних властивостей ресурсів, їх різноманітності. Кожен з них вимірюється у своїх, властивих йому показниках (температура повітря – у градусах за шкалою Цельсія або Фаренгейта, тривалість безморозного періоду – у днях, висота снігового покриву – у сантиметрах і т.ін.). Застосування натуральних показників дозволяє визначати кількість тих чи інших благ, що припадає на душу населення, з'ясовувати баланс між забезпеченістю ресурсів та рівнем їх споживання тощо.

Визначення потреби у ресурсах та пропускнуєї спроможності рекреаційно-туристичних ресурсів певної території також здійснюється за допомогою натуральних показників, які у даному випадку виступають як певні норми і нормативи. Система натуральних показників служить базою для розрахунку вартісних показників.

-вартісні показники обчислюються в національній або вільноконвертованій валюті та застосовуються в економічній оцінці для обліку кількості різнорідних ресурсів (вартість усіх рекреаційно-туристичних ресурсів певної території), а також дозволяє порівнювати різнорідні показники, виражені у грошовій вартості (структура рекреаційно-туристичних ресурсів території). При розгляді вартісних показників, які

характеризують зміну явища в часі, необхідно враховувати фактор інфляції і оперувати порівняними цінами;

-трудові (у людино-днях, людино-годинах) – відображають, скільки потрібно витратити праці для придбання (одержання) тих чи інших рекреаційно-туристичних ресурсів. У тих випадках, коли будь-яке явище чи ресурс не піддається точному виміру, але є потреба хоча б у приблизному його оцінюванні, а також тоді, коли немає потреби у точному вимірі явища, застосовується бальна або рейтингова оцінка.

Останнім часом значного поширення набула бальна оцінка рекреаційно-туристичних ресурсів. Вона використовується для залучення та нормування натуральних показників, а також для показників, що не мають натурального виразу і представлені різноманітними вербальними та якісними характеристиками. Головна методологічна проблема такого підходу полягає в тому, що бальні оцінки не мають метричних відношень і не дають (не можуть давати взагалі) кількісних розрахункових показників. Бальні шкали порівнюють різні ресурси за відношеннями "менше-більше" і забезпечують лише їх відносне (рейтингове) впорядкування. Наведемо приклад: за гідрологічними ресурсами рекреаційну ділянку оцінюють в 5 балів, а за культурно-історичними - у 3 бали; який сенс буде мати середня оцінка у 4 бали[17]?

В свою чергу, багато дослідників розробляють інтегральні оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу за бонітувальними шкалами (шкали бонітету рекреаційних ресурсів), які можуть давати якісну (краще-гірше) чи напівкількісну (порядкову, рейтингову) оцінку ресурсам. У ресурсознавстві поширені 100-бальні шкали бонітету ресурсів, які мають кількісний вимір відповідних ознак. Проте слід пам'ятати, що такі оцінки можливі лише для ресурсів, які вже мають натуральні кількісні показники. Перехід від натуральних показників до балів є формою їх стандартизації та нормування.

Проте, важливим аспектом є те, що в оцінці рекреаційного потенціалу більшість ресурсних характеристик натуральних кількісних показників не мають і не можуть бути переведені у 100-бальні шкали.[17]

У багатьох методичних розробках інтегральні оцінки РТП одержують простим додаванням компонентних показників, які для статистичної співставності представлені бальними шкалами. На жаль, цей популярний підхід не є коректним: бальні оцінки позбавлені метричних (кількісних) відношень та відповідних математичних дій, вони не операційні [17]. Рейтинг регіонів України визначений шляхом інтегрального оцінювання приведено таблиці 1.2.1.

Таблиця 1.2.1

Інтегральна оцінка природних рекреаційно-туристичних ресурсів
України [15].

Адмін. одиниця	Оцінка ресурсів, бали						сума складових, балів	Інтегральна оцінка природного блоку, бали
	спелеологічних	орографічних	кліматичних	гідрографічних	рослинних	тваринних		
АР Крим	5	5	5	3	2	4	24	5
Вінницька	4	4	4	2	2	4	20	4
Волинська	1	2	2	5	4	3	17	3
Дніпропетровська	2	2	5	2	1	2	14	2
Донецька	3	3	4	1	1	1	13	1
Житомирська	1	1	2	1	4	4	13	1
Закарпатська	4	5	3	4	4	5	25	5
Запорізька	1	3	5	2	1	1	13	1
Ів.-Франківська	4	5	2	2	4	5	22	4
Київська	1	1	3	2	3	2	12	1
Кіровоградська	1	2	4	2	1	2	12	1
Луганська	3	3	4	1	2	2	15	2
Львівська	3	5	1	3	4	4	20	4
Миколаївська	3	2	5	3	1	2	16	2
Одеська	4	2	4	2	1	2	15	2
Полтавська	1	2	4	2	1	1	11	1
Рівненська	1	2	2	3	5	1	14	2
Сумська	1	1	3	3	2	4	14	2
Тернопільська	5	4	2	3	1	3	18	3
Харківська	1	2	3	1	2	5	14	2
Херсонська	4	1	5	2	1	2	15	2
Хмельницька	4	4	3	3	2	3	19	3
Черкаська	1	3	4	4	2	5	19	3
Чернівецька	5	5	1	2	3	5	21	4
Чернігівська	1	1	3	2	3	2	12	1

В останні роки з'являються методики, де як оціночні чинники додатково почали застосовувати різноманітність ландшафтів і їх пейзажно-естетичну привабливість, інтенсивність функціонування міжміських та приміських автобусних маршрутів, щільність і значущість архітектурних, археологічних, історичних пам'яток, наявність спортивних об'єктів, їх тип і пропускну спроможність, наявність та кількість санаторно-профілактичних установ, готелів, закладів культури наявність і різноманітність туристичних маршрутів різного типу. Також в останнє десятиліття, при аналізі туристичних ресурсів все частіше використовуються GIS-технології, які дозволяють робити просторовий, представляти результати оцінки у картографічний спосіб та значною мірою автоматизувати саму оцінку [15].

GIS-технології - це інтегрована сукупність апаратних, програмних і інформаційних засобів, що забезпечують введення, збереження, обробку, маніпулювання, аналіз і відображення (представлення) просторово-координованих даних. ГІС включає машинно-програмний комплекс і бази даних. Розрізняють картографічні і атрибутивні бази даних. Центральна частина ГІС - цифрова карта, яка називається базовою картою. Базову карту супроводжують тематичні карти різного масштабу, а також аеро - і космознімки. Слід відзначити, що ГІС-технології дозволяють, як диференціювати, так і інтегрувати інформацію: "видаляти" той або інший тематичний "шар" цифрової карти, або, навпаки, здійснювати накладання шарів один на одного, що дає можливість створювати нові карти і проводити просторовий аналіз[23].

Узагальнюючи відомі підходи, можна сказати, що оцінка туристичних ресурсів складається з кількох взаємопов'язаних етапів які відображені на рис.1.2.2.

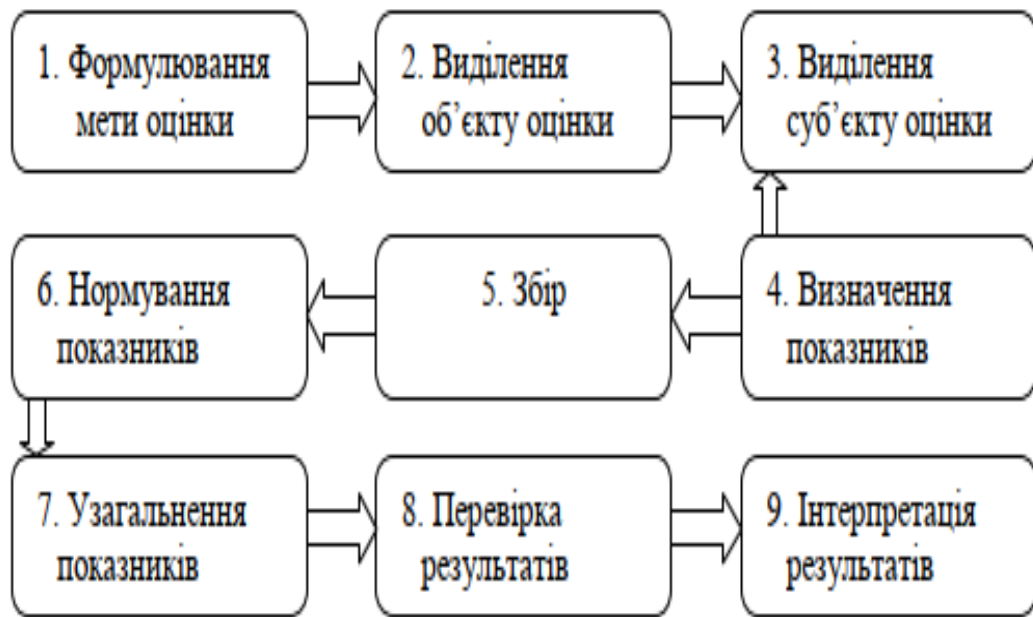

Рис.1.2.2 Етапи оцінювання туристичних ресурсів [15].

1. Перший етап пов'язаний із формальним визначенням мети оцінювання. Такою метою може бути попереднє дослідження, планування, розробка програм, моделей розвитку туризму, вдосконалення системи туристичного бізнесу в регіоні, визначення інвестиційно привабливих регіонів у сфері відпочинку і туризму, складання кадастру рекреаційних ресурсів, визначення ступеня придатності районів для туристичного використання, визначення майбутньої економічної соціалізації районів у сфері туризму тощо.

2. На другому етапі відбувається виділення чітких меж того, що буде оцінюватись. У географічних дослідженнях регіонального рівня найчастіше об'єктами оцінки виступають геосистеми. Однією з ключових проблем етапу є обґрунтований поділ території на окремі операційні територіальні одиниці (ОТО) – одиниці, виділені виходячи з мети дослідження і специфіки досліджуваної геосистеми. ОТО виступають в ролі елементарних одиниць географічних досліджень, на основі яких вивчається неоднорідність географічних систем. В роботах економічного спрямування, як об'єкт

оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу, здебільше розглядають окремі адміністративно-територіальні одиниці.

3. Третій етап пов'язаний із виділенням суб'єкта оцінки, з позицій якого проводитиметься оцінка об'єкта. У ролі суб'єктів оцінки ТРПТ зазвичай виступають регіони, як економічні системи, організатори туристично-рекреаційної діяльності, види або типи туристично-рекреаційних занять, певні категорії туристів (рекреантів).

4. Протягом четвертого етапу відбувається визначення показників, необхідних для оцінки об'єкта (чинників та умов), які є суттєвими для його порівняльної характеристики, виходячи із сформульованої мети оцінки. Фактично перелік обраних показників у більшості випадків встановлюється на основі аналізу розв'язуваної проблеми і неформальних міркувань дослідника.

5. На п'ятому етапі проводиться збір інформації, необхідної для оцінки.

6. Шостий етап забезпечує приведення показників оцінки до єдиної системи вимірювання. Для цього, зазвичай, використовують оціночні шкали, нормування, ранжування тощо.

7. На сьомому етапі визначається спосіб «згортання» оціночних показників у часткові та (або) інтегральні показники ТРПТ з подальшим отриманням по них результатів оцінки.

8. Восьмий етап включає перевірку і, при необхідності, корегування результатів оцінки.

9. На останньому, дев'ятому етапі, відбувається інтерпретація отриманих результатів оцінки ТРПТ[15].

Методологія оцінювання ресурсного потенціалу туризму останніми роками була збагачена інструментарієм, запропонованим професором Київського національного університету ім. Тараса Шевченка О.О.Бейдиком, який здійснив інтегральну оцінку природних і антропогенних ресурсів України і побудував на цій основі ресурсно-рекреаційний рейтинг регіонів України. Пізніше розробки О.О.Бейдика було використано в проекті

Стратегії сталого розвитку туризму і курортів в Україні, який розроблено під керівництвом професора того ж університету Я.Б.Олійника. Запропонований Київськими науковцями методичний підхід до оцінки туристичних ресурсів ми вважаємо найбільш прийнятним на сьогоднішній день через його логічність, зрозумілість і можливість практичного застосування для цілей туристичного розвитку [15].

Проведене дослідження показує, що кожен з регіонів країни має свою специфіку та неповторність – природно-ландшафтну, етнокультурну, архітектурно-історичну, біосоціальну цінність, суспільно-географічне положення. Кожна окрема територіальна структура на національному туристичному ринку має свою, притаманну їй туристично-рекреаційну унікальність, що формує бренд регіону та характеризуються як нерівномірністю розвитку ресурсної бази, так і різними показниками функціонування галузі.

На сучасному етапі виникнення нових напрямків рекреаційно-туристичної діяльності виникає потреба в розробці відповідних методологічних підходів і методичних розробок оцінки потенціалу територій. Отримані характеристики та показники доцільно систематизувати і узгоджувати з містобудівельними регламентами і нормативами. І цей напрям, за даними науковців ще залишається пошуковим. Географи вже розробили базове поняття для територіальних господарських формувань на регіональному рівні і назвали їх рекреаційними міжгалузевими комплексами (РМК). Просліджується тенденція поширення поняття і на інші рівні територіальної організації господарства, що дозволяє виділяти РМК національні (загальнодержавні), регіональні, мезо- та мікрорегіональні, локальні. В подальшому типізація комплексів РТП сприятиме визначенню відповідної ролі різних видів і форм РТД.

Проте, судячи з наявних публікацій та наукових розробок оцінки РТП можна зробити висновок про недостатню їх розробленість і наявність

численних питань, що потребують поглибленого розгляду. Серед них наступні:

1) оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу об'єктів і територіально акваторіальних одиниць РТД лишається актуальним і ще недостатньо розробленим науковим напрямом ресурсознавства, рекреаційної географії та туризмознавства;

2) концепція РТП поєднує три рівні оцінок рекреаційно-туристичних умов і ресурсів: інтегральні оцінки РТП; проміжні (інтегративні) оцінки типових поєднань (комплексів) умов і ресурсів; компонентні оцінки умов і ресурсів РТД;

3) головною методологічною проблемою оцінки РТП є значна номенклатура його компонентних характеристик і показників, що зберігають свою предметну різноякісність та різну фізичну природу;

4) поширені у наш час бальні оцінки рекреаційно-туристичних умов і ресурсів і пропоновані методики їх математико-статистичного узагальнення та інтегрування є недостатньо коректними, оскільки вони позбавлені метричних відношень і для математичної статистики неопераційні;

5) в оцінці РТП поєднані методологічно різні підходи, орієнтовані на різні критерії оцінювання, серед яких головними лишаються оцінки натуральні (фізичні), економічні, екологічні, соціальні[17].

1.3 Передумови та чинники формування рекреаційно-туристичного потенціалу в регіоні.

У сучасному світі відпочинок та туризм значною мірою являють собою соціальну цінність. Розвиток туристичної діяльності в регіоні є частиною соціально-економічного комплексу, та безпосередньо впливає на такі сектори, як промисловість, торгівля транспорт, сільське господарство та виробництво товарів народного споживання і є одним із перспективних напрямків в формуванні ВВП економіки. Саме наявні туристичні ресурси та

головні об'єкти туристичної інфраструктури окремого регіону створюють необхідність для детального вивчення та аналізу їх стану використання та перспектив в туристичній діяльності[2].

Сукупність факторів і ресурсів , що визначають розвиток окремої території являють собою потенціал регіонального розвитку. На рис 1.3.1 схематично зображено зовнішні і внутрішні чинники, які зумовлюють розвиток туристичних регіонів.

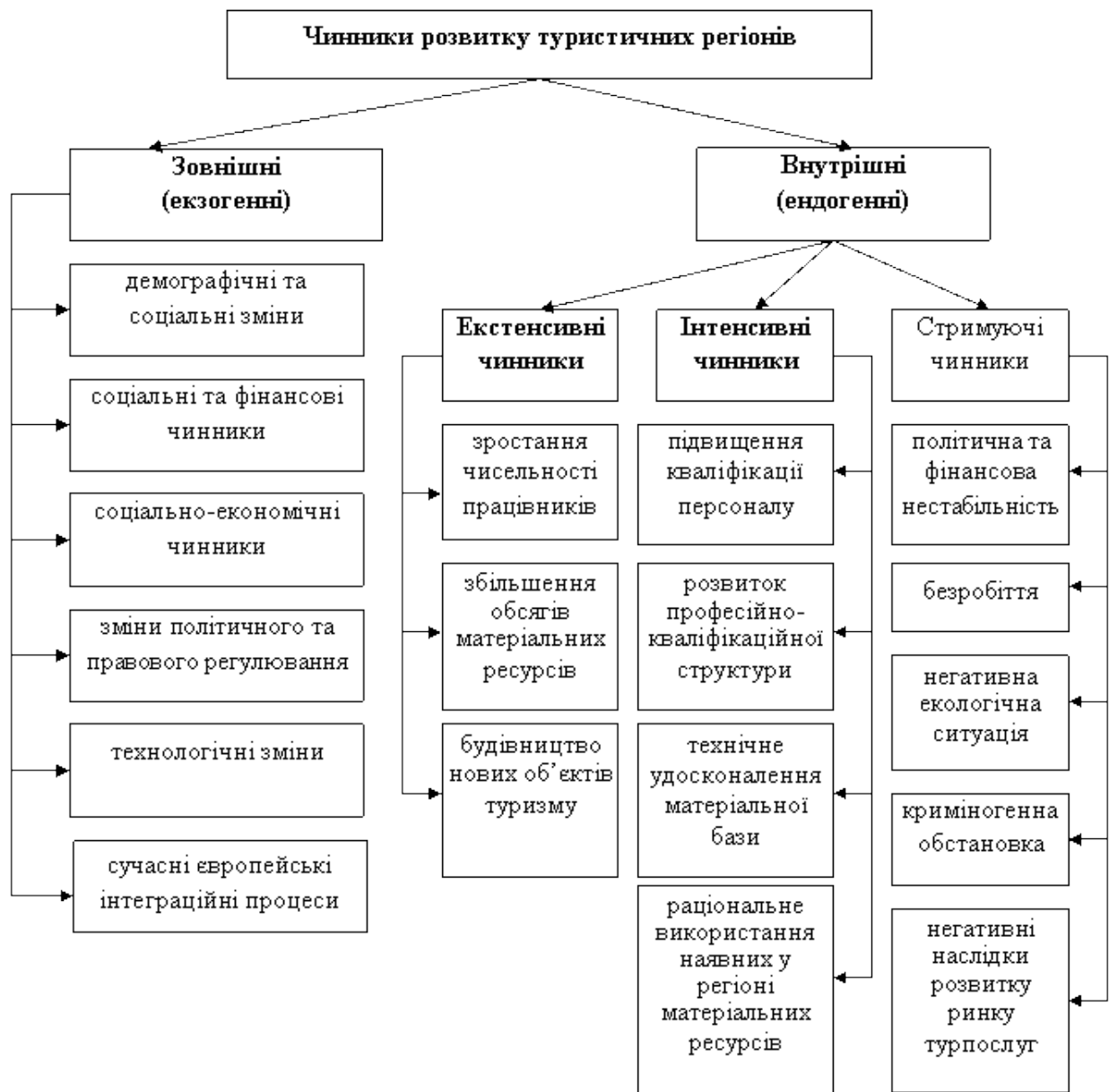

Рис 1.3.1 Чинники розвитку туристичних регіонів.

В свою чергу, потенціал розвитку є сукупністю факторів розміщення та функціонування продуктивних сил, та вимагає розроблення продуктивної стратегії його реалізації для забезпечення ефективного розвитку економічної зони. Таким чином, майстерне господарювання в межах певної території дає змогу спрямовувати ресурсні потоки на розвиток матеріальних і нематеріальних благ суспільства формуючи продуктивну структуру соціально-економічного розвитку регіону[3].

Основою розвитку туристичної галузі виступають ресурси, задіяні в рекреаційно-туристичній діяльності, які при дотриманні елементарних природоохоронних і ресурсозберігаючих правил і технологій, можуть використовуватися тривалий час без суттєвих процесів деградації природних і соціально-культурних комплексів навіть за умови значних антропогенних навантажень[5].

Становлення туризму в області, як високорентабельної галузі економіки, важливого засобу культурного і духовного розвитку громадян набуває дедалі більшого значення для підвищення якості їх життя, утворення додаткових робочих місць, збільшення валютних надходжень області, підвищення її авторитету в країні.

Розвиток туризму в області істотно впливає на такі сектори економіки як будівництво, сільське господарство, виробництво товарів широкого вжитку і має за мету забезпечити в нових умовах ринкової економіки перетворення “індустрії туризму” у провідний містобудівничий фактор міст та районів, які є відомими історико-культурними центрами, що мають велике значення для духовного відродження багатонаціонального народу незалежної України.

Полтавщина - привабливий туристично-рекреаційний регіон, надзвичайно багатий на природні ресурси та лікувальні чинники. Цьому сприяють географічне положення, геологічна будова та гідрогеологічні умови. Полтавська область входить до списку 10 найпопулярніших областей України за рейтингом відомих брендів та місць відпочинку, що створює

можливості для інтенсивного розвитку туризму. Так, зокрема, за рейтингом, складеним за відгуками клієнтів щодо лікування та сервісу, організації харчування, чистоти і комфорту, місцезнаходження закладу, а також співвідношення ціни та якості послуг і оприлюднених на відомих сайтах бронювання(Uahotels.info, Booking.com, Tripadvisor.com), Полтавщина посіла 2-е місце після Закарпаття. Її рейтинговий бал склав 7,9(з максимально можливих 10 балів) при середньому по Україні – 6,9 та найвищому у санаторіях Закарпатської області – 8,2 [19].

Площа Полтавської області 28 748 км²(4,76 % території України), яка відповідає 6-ому місцю у рейтингу інших регіонів країни за цим показником та перевищує площу таких країн, як наприклад Ізраїль (20 770 км²), Словенія (20 253 км²). Населення 1 419 166 осіб (станом на 01.08.2017).

Регіон налічує 25 районів та 6 міст обласного підпорядкування, 43 об'єднаних територіальних громад (ОТГ) з яких 18 на прямих міжбюджетних відносинах з 2016 року).

Таблиця 1.3.1

Найбільші міста Полтавської області

Найбільші міста	(тис. осіб)
Полтава	290,1
Кременчук	221,7
Горішні Плавні	54,3
Лубни	45,9
Миргород	40,0
Гадяч	23,9

За часткою розподілу населення за статтю чоловіки становили - 46,0%, Жінки 54,0%. З них 0-15 років - 14,7%; 16-59 років - 61,7%; 60 і більше років - 23,6%.(на 01.01.2016). Станом на 01.05.2014 за кількістю сільських населених пунктів Полтавська область займає 2 місце (після Львівської) та має 1806 сільських поселень.

Привабливий економічний розвиток регіону формується переважно за рахунок добувної та переробної промисловості, агропромислового комплексу, оптової та роздрібної торгівлі, а також надходжень до місцевих бюджетів. Зручне географічне розташування та наявність розгалуженої транспортної розв'язки є вагомим чинником для розвитку туризму.

До найближчих іноземних держав, з якими межує Україна, від Полтавської області автошляхами можна дістатись (Рис.1.3.2):

- Польща 1253,3 14 год 38 хв.
- Румунія 1233,7 18 год 14 хв.
- Угорщина 1502,0 17 год 16 хв.
- Словаччина 1381,9 17 год 8 хв.
- Білорусь 806,0 9 год 49 хв.
- Молдова 623,8 10 год 29 хв.
- Росія 223,8 3 год 10 хв.

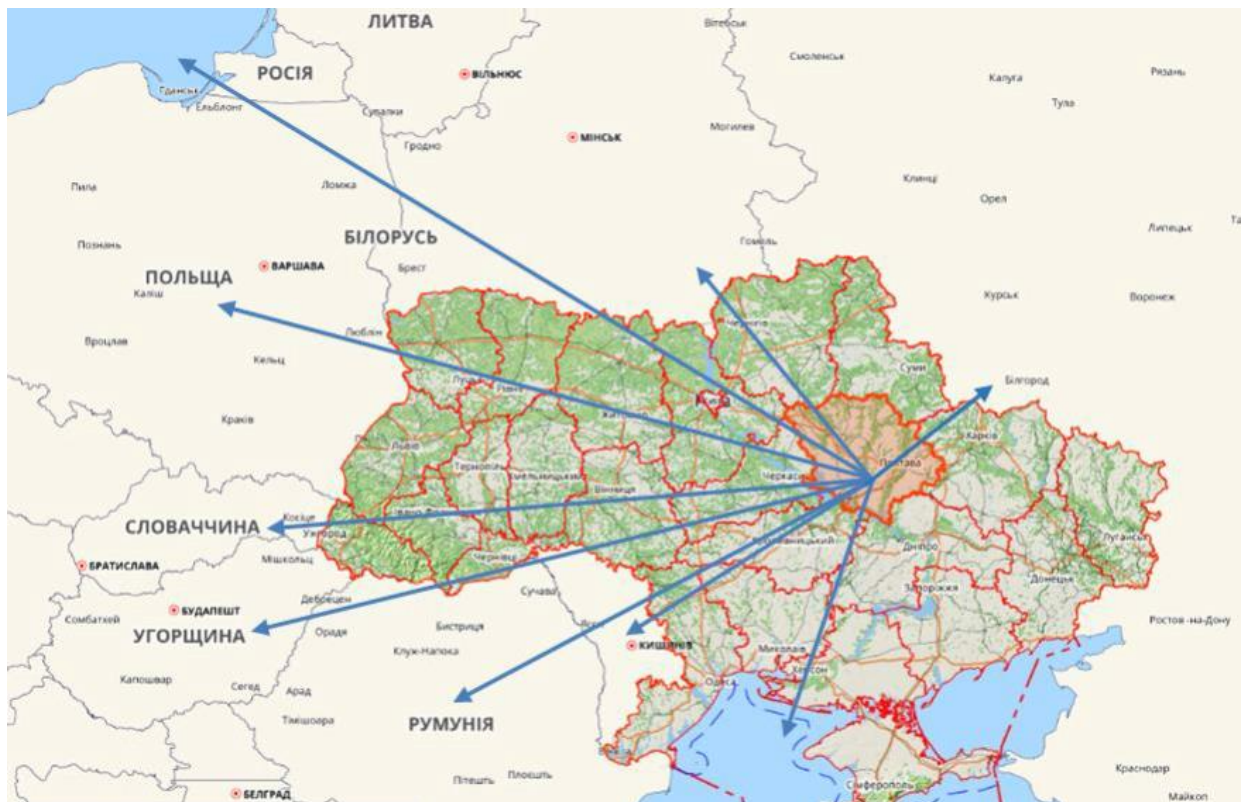

Рис. 1.3.2 Геопозиція Полтавського регіону [4].

Найкоротша відстань від рубежів Полтавщини до побережжя Чорного моря складає 330 км, а до побережжя Балтійського моря — понад 1300.

Геологічна будова території, різний вік, походження та історія розвитку геоструктур зумовили поширення в області різноманітних геологічних покладів, корисних копалин. Усього на Полтавщині розвідано біля 300 родовищ корисних копалин, серед яких нафта, газ та конденсат, залізна руда, граніт, пісок, глина, бішофіт та інші. Майже 90% української нафти й газу видобуваються на території 3 областей – Полтавської, Сумської та Харківської.

Полтавщина на загальнодержавному рівні забезпечує 60,5% видобутку газового конденсату, 43,4% газу природного, 10,1% нафти сирової. В регіоні виявлено 13 родовищ нафти та газу, зокрема, Радченківське, Сагайдацьке, Зачепилівське, Кибинцівське, Глинсько-Розбишівське, Більське, та інші.

Розвідані та занесені до державного фонду родовищ 68 родовищ вуглеводнів, частина з яких комплексні – нафта, природний і супутній газ та газовий конденсат; 41 – газоконденсатне, 9 – нафтогазові. У промисловій розробці на території Полтавської області перебуває 66 родовищ, підготовлено до промислової розробки – 4. Пошуково-розвідувальні роботи на нафту і газ проводяться на 332 площах. Найбільші нафтоконденсатні родовища знаходяться в Гадяцькому, Лохвицькому, Зіньківському районах; найбільші з газоконденсатних родовищ – в Полтавському, Машівському, Котелевському, Гадяцькому та Чутівському районах.

Серед корисних копалин важливе місце належить залізним рудам. Майже в кожному районі є поклади високоякісних глин, придатних для виробництва цегли, гончарної черепиці, посуду тощо. Понад Дніпром знаходяться родовища граніту. Крім звичайних сортів піску на Полтавщині є поклади високоякісного чистого кварцевого піску та його кольорових різновидів. Полтавщина займає 6 місце в Україні за покладами торфу. На Східно-Полтавському та Затуринському родовищах видобувають бішофіт

(насичений розчинами хлориду магнію, домішками мікроелементів), який використовують у будівництві та медицині.

Ґрунти в області є високо родючими – чорнозем займає 9/10 (90%) площі орних земель та придатні для вирощування практично усіх видів сільськогосподарської продукції, притаманної даній кліматичній зоні і навіть деяких південних видів (винограду, персиків та ін.). Ресурси для сільськогосподарського природокористування в області можна оцінити, як високі.

За 100-бальною шкалою середня якість області за ступенем їх придатності для вирощування зернових і технічних культур становить 65 балів. Сільськогосподарські угіддя займають 75,3% площі області, що на 6,6% вище загальноукраїнського показника, ліси займають 10% площі (по Україні 17,7%), землі під забудовами – 6,1% (по Україні – 6,0%). Сюди входять такі райони: Пирятинський, Гребінківський, Оржицький, Лубенський, Миргородський, Гадяцький, Зінківський, Шишацький, Решетилівський, Глобинський, Кобеляцький, Полтавський, Котелевський, Чутівський, Карлівський.

До ключових територій екомережі належать території та об'єкти природно-заповідного фонду, у межах яких збереглися найбільш цінні природні комплекси. Станом на 01.05.2019 року природно-заповідний фонд (ПЗФ) Полтавщини налічував 388 територій та об'єктів загальною площею 142,5 тис. га, що складає 95% від загальної площі області, з яких 30 об'єктів загальнодержавного значення, саме: 2 національних природних парки; 20 заказників; 1 пам'ятка природи; 1 ботанічний сад; 2 дендрологічних парки та 4 парки – пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Кількість територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення становить 358, з яких 5 – це регіональні ландшафтні парки, 157 – заказники, 134 – пам'ятки природи, 48 заповідні урочища, 1 дендрологічний парк, 13 парків – пам'яток садово-паркового мистецтва. У 2018 році природні території у Карлівському районі площею 26,0 га оголошені ландшафтним

заказником місцевого значення «Піщанка», у Зіньківському районі – комплексною пам'яткою природи місцевого значення Кургани» (площа 0,82 га).

В області налічується 114 закладів готельно-ресторанного типу. Музей Поле Полтавської битви. Основою курортних ресурсів області є джерела мінеральних вод у Миргородському, Великобагачанському, Новосанжарському, Кременчуцькому, Хорольському районах.

Таким чином, судячи з наведеної інформації можна зробити висновок, що Полтавщина має досить потужний господарський ресурс який формує беззаперечний потенціал для подальшого стрімкого соціально-економічного розвитку регіону. В сучасній світовій економіці спостерігається тенденція швидкоплинних змін, що значною мірою впливають на стан соціально-економічного розвитку регіону. Фактори, сприятливі сьогодні для розміщення підприємств на певній території, завтра означають додаткові можливості залучення інвестицій, збільшення зайнятості, зростання виробництва й вирішення інших регіональних проблем, тобто зростання соціально-економічного потенціалу регіону. Тому, надзвичайно важливим на сьогоднішній день є ефективна реорганізація наявних ресурсних потужностей відповідно до умов динамічної трансформації сучасності.

На жаль, протягом багатьох років прослідковується недбала та безвідповідальна політика розподілу та використання соціально-економічного потенціалу держави. Це пов'язано з нераціональним використанням природних ресурсів, недосконалою політикою використання економічного потенціалу, недостатньою сформованістю умов для науково-технічного розвитку країни, відсутністю такої соціальної політики, яка б задовольняла загальносвітові норми людського існування. Все це призводить до регресійного розвитку продуктивних сил нашої держави, що не забезпечує належного відтворення їх елементів.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

2.1 Природні ресурси регіону як чинник його туристичної привабливості.

Українські моря, ріки та узбережжя - безцінні дари, які в переважній більшості є унікальними. Окрім цього, природа кожного окремого регіону України також суттєво різниться. Важливим природно-рекреаційним ресурсом є рельєф, якому властиві свої ознаки та особливості використання у туристичній діяльності. Природа Полтавщини з давніх-давен була надзвичайно багатою. Різноманіття ландшафтів рослинного і тваринного світу області обумовлене, насамперед, природними факторами – кліматичними, геоморфологічними, історичними.

Природні ресурси поділяються на дві групи: природно-географічні та природно-антропогенні.

До природно-географічних ресурсів належить:

- Кліматичні ресурси (температура повітря, вологість, атмосферний тиск тощо).
- Орографічні ресурси (рельєф: гори, височини, низовини тощо).
- Спелеологічні ресурси (печери, гроти тощо).
- Бальнеологічні (мінеральні води, лікувальні грязі, озокерит тощо).
- Гідрологічні ресурси (водні об'єкти: океани, моря, річки, озера, водосховища, водоспади, джерела, струмки).
- Біотичні ресурси (флора, фауна) [18].

Природно-антропогенні ресурси включають природні об'єкти які охороняються людським суспільством. В Україні відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» існує 11 категорій таких територій особливої охорони.

1. Біосферні заповідники.
2. Заповідники природні.

3. Національні природні парки.
4. Регіональні ландшафтні парки.
5. Заказники.
6. Пам'ятки природи.
7. Дендропарки.
8. Парк- пам'ятка садово-паркового мистецтва.
9. Зоологічний парк.
10. Ботанічний сад.
11. Заповідне урочище.

Основна геологічна структура, в межах якої розташована область, – Дніпровсько-Донецька западина та її схили. Рельєф області рівнинний, вона лежить в межах Полтавської рівнини. Поверхня має загальний нахил з півночі-північного сходу на південь-південний захід. Більша частина області розташована в межах Придніпровської низовини, північні райони області розташовані в лісостеповій, південні - у степовій зонах. Крайня південно-західна (правобережна) частина – в межах Придніпровської височини, крайня північно-східна частина – частково на відрогах Середньоросійської височини. Поверхня області являє собою слабо хвилясту не круто похилу до Дніпра рівнину, розчленовану долинами річок Сули, Псла, Ворскли, Орелі та їх притоками.

Рельєф Полтавської області завдяки рівнинному характеру створює безпечні умови для туризму. Порівняно з передгірськими або низькогірними областями він менше привертає увагу туристів, не створює умов для високого біологічного різноманіття і характеризується високим ступенем антропогенного освоєння. Оскільки платформи характеризуються спокійним тектонічним режимом, то з точки зору безпеки вони є позитивним чинником для організації рекреаційно-туристичної діяльності. З іншого боку для організації відпочинку і оздоровлення найбільш сприятливою є пересічна місцевість із незначною глибиною розчленування, тому рельєф Полтавської області надає менше можливостей для організації туристичних заходів, ніж

передгірський (200-400 м над рівнем моря) або низькогірний рельєф (400-1000 м). Природні комплекси з рівнинним характером рельєфу характеризуються меншим рівнем біологічного різноманіття, ніж гори, де з висотою змінюється стан атмосфери, процеси ґрунтоутворення, видовий склад рослинності та тваринного світу, внаслідок чого формуються мозаїчні природні комплекси, які є привабливими для туристів[6].

Сільськогосподарські землі області займають 2,2 млн. гектарів; ліси - 9,77% території; водні ресурси - 146 річок, серед яких дві (Дніпро і Псел) протяжністю понад 500 км.

Висота над рівнем моря: 47,6 % території – до 100 м; 38 % території – 100-150 м; 14,4 % території – 150-200 м.

Клімат Полтавської області помірно-континентальний, м'який, достатньо вологий. Зима малосніжна, нестійка, порівняно тепла, літо тепле і помірно вологе.

Кількість сонячних днів у році – 105. Середня температура повітря за рік по області становить 7,6-8,6°C. Середня температура січня (найхолоднішого місяця) становить 3,6-4,4°C морозу, середня температура липня (найтеплішого місяця) – 20,5-21,6°C тепла.

Загальний рівень забруднення атмосферного повітря у м. Полтава характеризується як низький.

Водозабезпеченість. Полтавська область розташована у водозбірному басейні річки Дніпро. Площі, зайняті водними об'єктами, складають 148,431 тис. га, або 5,2% території області.

Територія області покрита густою мережею річок (близько 1780 річок) загальною протяжністю 13006 км. Основними джерелами водних ресурсів області є річки Сула, Псел, Ворскла, Оріль та їх притоки, а також Кременчуцьке та Кам'янське водосховища на річці Дніпро. Водозабезпеченість на одного жителя в середній по водності рік за рахунок місцевого стоку становить 1,33 тис. м³/рік. Територія Полтавської області характеризується наявністю сприятливих природно-екологічних та

соціально-економічних умов для використання внутрішніх вод в якості туристично-рекреаційного ресурсу. До інших водних об'єктів відносяться озера, болота, а також штучні об'єкти – канали, водосховища і ставки. Крім двох великих водосховищ (Кременчуцького та Кам'янського (Дніпродзержинського)), на території Полтавської області створено більше 60 малих водосховищ і більше 1,2 тис. ставків, які акумулюють в собі значні обсяги води і займають сумарні площі більше 20 тис. га, які можуть коригуватися у зв'язку з очисткою та відновленням придатного стану вже існуючих ставків. При цьому у господарському відношенні вони переважно використовуються комплексно (для потреб сільського і рибного господарства, роботи цукрових заводів, потреб енергетики тощо); рідше обмежуються тільки потребами вирощування водоплавної птиці та риборозведення. Одним із перспективних напрямків господарського використання таких штучних водойм є рекреаційний, який повинен органічно доповнювати інші їх господарські функції. Дані типи водних об'єктів області можуть використовуватися насамперед для розвитку різних видів активного і рекреаційного туризму, пляжного відпочинку, рекреації та загального оздоровлення. При цьому внутрішні водні об'єкти області придатні як для неорганізованого (спонтанні самодіяльні поїздки туристів без участі організації-посередника) так організованого туризму (поїздки за маршрутами, організованими туристичними фірмами або клубами). На початковому етапі освоєння потенціалу внутрішніх водних об'єктів для цілей туризму і рекреації, об'єктивно переважатимуть стихійні види поїздок, тоді як в майбутньому слід прогнозувати зростання частки організованого туризму і відпочинку з комплексним використанням туристичних ресурсів водних об'єктів. Зазначені великі сумарні площі водної поверхні штучних водойм виступають у зв'язку з цим потенційними площами для розвитку рекреації і водного відпочинку. Певний досвід комплексного рекреаційного використання подібних об'єктів на Полтавщині є. В якості прикладу можна навести базу відпочинку «Сонячна» поблизу с. Липове Глобинського району

на узбережжі устя р. Сули з наданням послуг сімейного літнього відпочинку, рибалки, водних атракцій, мисливства, спортивно-тренувальних зборів. Також цікавою інновацією є організація рибальського відпочинку на крупному штучному Остапівському водосховищі на території Миргородського району поблизу смт Комишня. Тобто, внутрішні водні об'єкти області придатні для організації сплавів по річках, прогулянок на човнах та водних велосипедах, любительського та спортивного рибальства, заняття водними мотоциклами, вітрильного спорту (акваторії крупних водосховищ та ставків), в тому числі і таких традиційно «морських» видів розваг, як серфінг, флайбордінг, кайтсерфінг, каякінг, рибалка, до певної міри дайвінг та ін., а також пляжного відпочинку та оздоровлення. При цьому практично в усіх випадках існує можливість розширення комплексності відпочинку і туризму з використанням різних видів атракцій на основі будівництва в межах прибережних ділянок стаціонарних туристично-рекреаційних комплексів – кемпінгів, турбаз, рибальських будинків, баз відпочинку, які б поєднували в собі можливості тривалого розміщення туристів з наданням комплексу додаткових водних атракцій.

За сприятливих умов внутрішні водні об'єкти області можуть становити основу для локалізації садіб сільського зеленого туризму та організації додаткових пізнавальних, велосипедних, піших та кінних маршрутів в околицях та по периметру основного місця відпочинку. Додатковим сприятливим чинником для цього слугуватиме наявність тих чи інших видів природоохоронних територій як об'єктів екологічного туризму, наявність лісо-лучних, в т. ч. мисливських угідь. І це, не враховуючи традиційні господарські функції річок, ставків і водосховищ (риборозведення, сільське господарство, водорегулювання, водопостачання, водний транспорт, гідроенергетика). Це передбачає також регулювання організаційно-правових засад використання даного типу водних об'єктів, забезпечення форм власності на них з урахуванням дотримання екологічних норм і правил. На основі аналізу та оцінки рекреаційно-туристичного

потенціалу внутрішніх водних об'єктів районів Полтавської області, існуючого досвіду та особливостей їх використання, а також з урахуванням розроблених програм і актуальних напрямків розвитку туризму в регіоні (зокрема, розробки питань створення регіонального туристичного кластеру), пропонується схема (модель) раціонального використання рекреаційно-туристичного потенціалу внутрішніх водних об'єктів Полтавщини для потреб комплексного розвитку туризму і рекреації (Рис.2.1.1)[37]. Модель раціонального використання рекреаційно-туристичного потенціалу внутрішніх водних об'єктів включає в себе не тільки такі традиційні види їх використання, як пляжний відпочинок та рибальство, але й поєднувати в різних комбінаціях різноманітні водні атракції у вигляді прогулянок на човнах, сплавів на байдарках, парусного спорту, дайвінгу та ін. в залежності від типу водойми, а також розвиток стаціонарної рекреації (будинки відпочинку, кемпінги, туристичні бази та ін.).

Природні ресурси підземних вод є одним із основних джерел господарсько-питного водопостачання населених пунктів Полтавщини. Запаси підземних вод в межах області становлять: прогнозні експлуатаційні – 4046,5 тис. м³/добу; розвідані та затверджені – 806,88 тис. м³/добу.

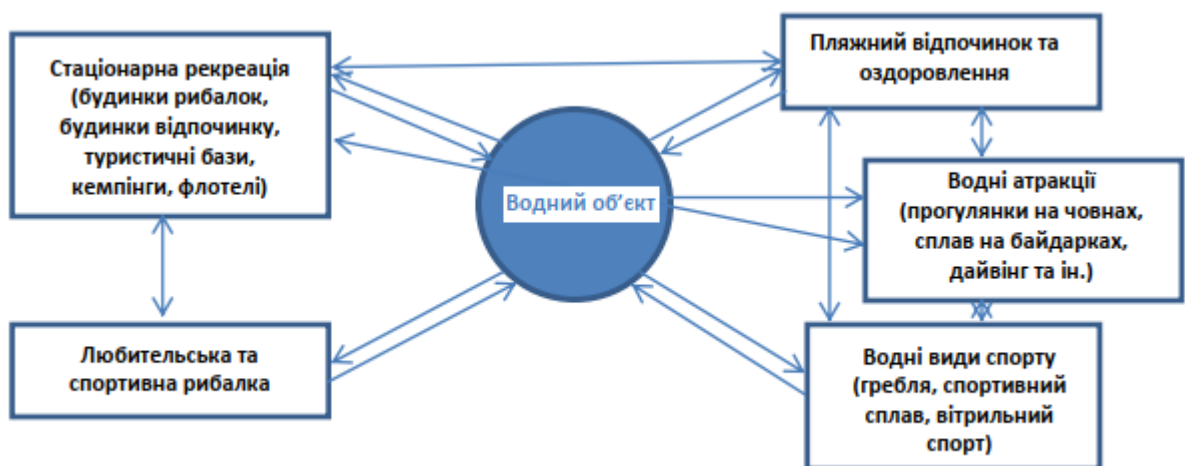

Рис. 2.1.1 Модель раціонального використання рекреаційно-туристичного потенціалу внутрішніх водних об'єктів Полтавщини [37].

Режим зволоження території області створює в цілому позитивний баланс вологи в ґрунті. У зв'язку з особливостями яружно-балкового рельєфу в районах лісостепу значну повторюваність мають ґрунтові засухи, які негативно впливають на розвиток сільськогосподарських культур.

За сукупністю показників агрокліматичних ресурсів у період активної вегетації сільськогосподарських культур (тепло- і вологозабезпечення) територію Полтавської області поділено на чотири агрокліматичних райони: північний середньозволожений, центральний (середньозволожений та з підвищеним зволоженням) і південний середньозволожений. У цілому, кліматичні умови області сприятливі для людей і розвитку сільськогосподарського виробництва.

На рис. А. 1 наглядно відображено кліматичні райони Полтавської області, їх характеристики, відмінності та сезонні зміни.

Ґрунти Полтавщини відносяться до таких основних типів: чорноземи, сірі лісні, піщані, заплавні, болотні. По суті, всі вони утворилися на потужних лесових відкладеннях і лише незначна частина ґрунтового покриву утворилася на алювіальних наносах, головним чином на борових терасах Дніпра та його притоках (Рис.2.1.2). Найбільш розповсюджені – чорноземи, найродючіші види ґрунтів. Вони займають більшу частину території області (64%): понад 92% площі орних земель і 84% всіх сільськогосподарських угідь. Сюди входять такі райони: Пирятинський, Гребінківський, Оржицький, Лубенський, Миргородський, Гадяцький, Зіньківський, Шишацький, Решетилівський, Глобинський, Кобеляцький, Полтавський, Котелевський, Чутівський, Карлівський. Зміст гумусу знаходиться у межах 3% - 5%. Зустрічаються також і солончаки, в основному в руслах річок. Якісний показник ґрунту на Полтавщині складає 72 бали (для порівняння, по Україні в цілому - 69, Львівської області - 43, Івано - Франківської області - 42). У Полтавському, Решетилівському, Новосанжарському і Чутівському районах якісний показник ґрунту складає відповідно 71, 70, 72 і 76 бали. На малюнку зображено локалізація ґрунтів на різних місцевостях.

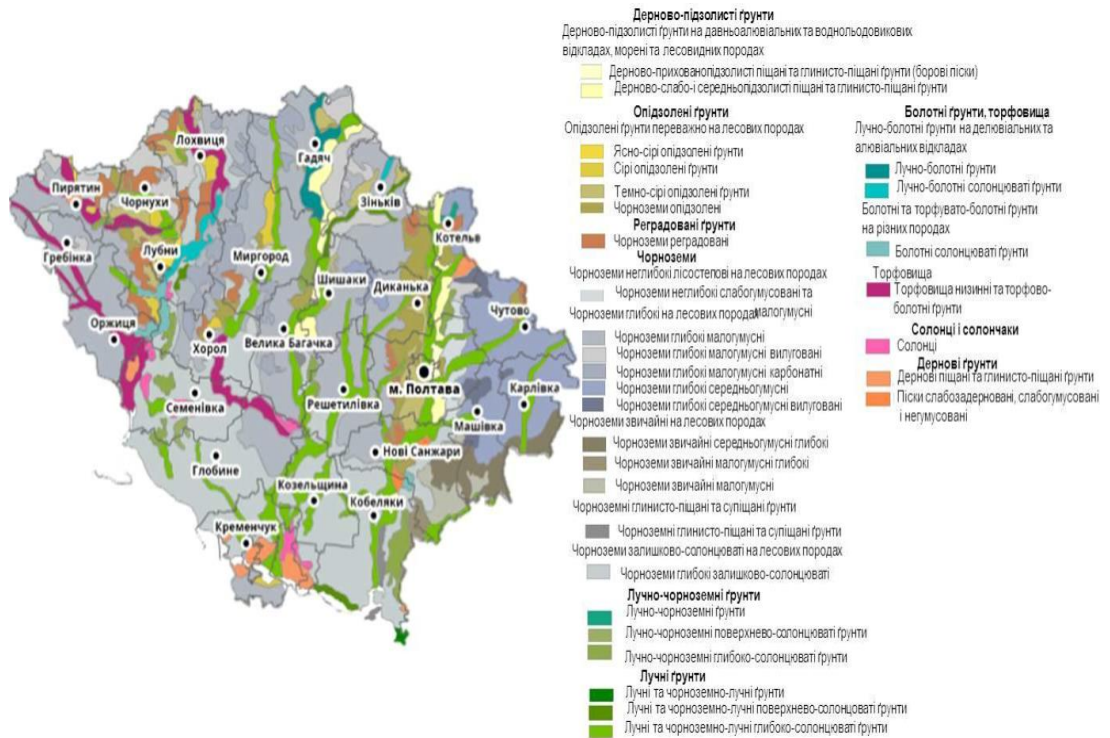

Рис.2.1.2 Ґрунти Полтавської області [4].

Основними чинниками антропогенного впливу на земельні ресурси області є сільське господарство, промисловість, енергетика, транспорт, гірничодобувна промисловість.

Поблизу міста Миргорода розташоване родовище торф'яних грязей, бальнеологічні властивості яких використовуються у курортних закладах міста. На рис 2.1.3 відображено фактичний розподіл земель за призначенням.

Рис 2.1.3 Розподіл земель Полтавщини за призначенням

На схід від міста Полтави (Полтавський і Машівський райони) простягаються поклади бішофіту із попередньо розвіданими запасами біля 340 млн. тонн. З осадовими породами Дніпровсько-Донецької западини пов'язані родовища глини, суглинків, піску, кам'яної солі, підземних мінеральних та прісних вод.

Рослинний світ області багатий і різноманітний. Рослинний покрив представлений угрупованнями степів, лук, заплавних і соснових лісів, широколистяних лісів (здебільшого дібров), прибережно-водних і водних фітоценозів. Сучасний рослинний покрив регіону має трансформований характер. Напівприродні ценози збереглися переважно у заплавах річок, іноді – на їх терасах, хоча останнім часом також зазнали значних змін. Степова рослинність займає схили балок і річкових долин, нерозорані кургани. Лучні степи області характеризуються найбільшою флористичною різноманітністю. Лісові ресурси в області невеликі. За даними Головного управління Держгеокадастру у Полтавській області ліси та інші лісовкриті площі Полтавщини займають 286,033 тис. га (9,95% площі області), лісові землі – 272,792 тис. га (9,5%), з них вкрито лісовою рослинністю 255,398 тис. га (8,9%). Всі ліси віднесені до природоохоронних і рекреаційних. Зональні типи рослинності — широколистяні ліси та лучні степи — займають незначні площі. Ліси трапляються переважно на терасах річкових долин. Їх поширенню, крім антропогенного впливу, заважає засолення ґрунтів, яке є характерним для області. Рівень лісистості Полтавської області на 5 % менший за його оптимального рівня.

Фауна Полтавщини представлена: 66 видами ссавців; 307 видами птахів, 150 видів з яких постійно гніздяться; 10 видами земноводних та 11 видами плазунів; 38 видами риб та великим різновидом комах. Серед загальної кількості видів найбільш вразливими є степові зооценози, з них більше половини потребують особливої охорони.

В осадових породах Дніпровсько-Донецької западини відкрито цілий ряд родовищ мінеральних вод, що мають лікувальні властивості. Крім того,

родовища мінеральних вод відкрито і у зоні Українського кристалічного щита.

Станом на 01.2019 у стадії промислової розробки перебуває 12 родовищ мінеральних вод. Основою курортних ресурсів області є джерела мінеральних вод у Миргородському, Великобагачанському, Новосанжарському, Кременчуцькому, Хорольському районах. Крім того, на території області налічується 5 перспективних ділянок родовищ підземних мінеральних вод, які потребують детального вивчення [5].

Станом на 01.01.2019 природно-заповідний фонд (ПЗФ) Полтавської області налічує 388 територій та об'єктів загальною площею 142,5 тис. га, що складає 4,95 % від загальної площі області. З них 30 мають статус загальнодержавного значення: 2 національні природні парки, 20 заказників, 1 ботанічна пам'ятка природи, 1 ботанічний сад, 2 дендрологічні парки, 4 парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Кількість територій та об'єктів ПЗФ місцевого значення становить 358, з яких: 5 – регіональні ландшафтні парки, 157 – заказники (51 ландшафтних, 3 лісових, 38 ботанічних, 7 загальнозоологічних, 2 орнітологічних, 4 ентомологічних та 52 гідрологічних), 134 – пам'ятки природи (12 комплексних, 108 ботанічних, 2 зоологічні, 3 гідрологічних, 9 геологічних), 48 заповідних урочищ, і 13 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.

Судячи з викладеного матеріалу можна більш детально окреслити реальний природо-рекреаційний ресурс який формує туристичний потенціал регіону та дає потужну сировинну базу для розвитку області в цілому. Рельєф Полтавщини створює досить різноманітні можливості для розвитку різних видів туризму, у тому числі, культурно-пізнавального, пішохідного, водного, оздоровчого, пляжного, екологічного. Основними природними рослинними угрупованнями на території Полтавщини є ліси, луки і болота, степи, а також водна рослинність, що потребують створення рекреаційної інфраструктури, яка дозволить встановити більш дбайливий нагляд і збереження природи, а також активніше залучати геологічні об'єкти до туристичної діяльності та

підвищити її ефективність. Для забезпечення ефективної роботи регіональної екосистеми в умовах сьогодення надзвичайно важливим аспектом є раціональне використання дарів природи, розумна утилізація шкідливих викидів та відтворення природо-заповідного фонду планети. Під впливом небалого господарства можуть відбуватися обумовлені зміни видового складу та поширення рослин і тварин. Сучасний рослинний покрив області значно відрізняється від природного і є наслідком інтенсивної господарської діяльності: ліси на значних площах були вирубані, степи майже повсюди розорані. Домінуючими стали угруповання агрокультурної рослинності та польових бур'янів, рудеральної рослинності, штучних деревних насаджень. Людська діяльність впродовж тисячоліть спричинила суттєві зміни життєвого середовища, що в свою чергу викликають зворотній вплив на людину та збільшує розрив людини і природи. Притаманною ознакою сучасності є постійно зростаюча урбанізація, що відображається у поширенні міського способу життя. Урбанізовані території є системою з позитивним балансом накопичення шкідливих речовин та різноманітних відходів від господарської діяльності і життєдіяльності населення. Виникають й інші негативні наслідки щодо забруднення довкілля, оскільки змінена діяльністю людини природа втрачає здатність до самовідновлення [7]. З іншого боку, при контрольованому втручанні в природні процеси та забезпеченням достатніми темпами відновлення середовища можна зберегти рівновагу екосистеми, в якій людина відіграє одну з ключових позицій. Формування та підтримка балансу екологічної мережі може забезпечити збільшення кількості ландшафтних територій, що формує основу туристичних ресурсів регіону.

Екологічна мережа – це єдина територіальна система, яка утворюється з метою поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території України, збереження ландшафтного та біологічного різноманіття, місць оселення та зростання цінних видів тваринного і рослинного світу, генетичного фонду, шляхів

міграції тварин через поєднання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, які мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища і підлягають особливій охороні [24].

До складових структурних елементів екологічної мережі Закон відносить:

- території та об'єкти природно-заповідного фонду;
- землі водного фонду, водно-болотні угіддя, водоохоронні зони;
- землі лісового фонду;
- позахисні лісові смуги та інші захисні насадження;
- землі оздоровчого призначення;
- землі рекреаційного призначення;
- території, які є місцями перебування чи зростання видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України тощо.

2.2 Історико-культурна компонента рекреаційно-туристичного потенціалу регіону.

Полтавщина – це надзвичайно мальовничий і екологічно чистий регіон України з надзвичайною спадщиною і безліччю різноманітних цікавих місць, пронизаних духом історії. Багата історико-культурна спадщина області є вагомим частиним всесвітнього культурного надбання. Її дбайливе збереження та використання є пріоритетним напрямком державної політики, що в свою чергу є одним з основних показників, за яким оцінюється наша країна на світовому рівні.

Уперше місто згадується в Іпатіївському літописі під 1173 роком, хоча як підтверджено полтавськими археологами найперші сторінки її історії губляться в глибині віків. Археологічні наукові свідчення стали фундаментом офіційного визнання 1100-літнього віку Полтави.

Територія сучасної Полтавщини була заселена ще в епоху палеоліту. Столиця могутніх скіфів місто Гелон (Більське городище VII - III ст. до н.е) була описана Геродотом . Численні поселення скіфів-землеробів знайдені на території Полтавського, Котелевського районів і в самій Полтаві. Із глибокої давнини Полтава була й залишається економічним і культурним центром регіону.

Рис. 2.2.1 Стоянка, с. Гінці, Лубенський район. Відкрита першою з палеолітичних пам'яток Східної Європи та України зокрема [26].

За часів Київської Русі територія області входила до Переяславського князівства. В ті ж самі часи понад річками були побудовані для захисту від половців фортеці-міста: Говтва, Пісочин, Лубни, Хорол, Горошин, Пирятин, Лохвиця, Луком'є та інші. З плином часу, одне із цих містечок на річці Ворскла - Лтава, перетворилось в сучасну Полтаву. Після татаро-

монгольського нашествия в 14 столітті Полтава потрапила під владу Литви, , в кінці 16 - під владу Польщі.

Визвольна війна українського народу 1648-1654 рр. мала глибокий вплив на подальшу колонізацію краю. Події козацької війни та репресії після поразок зумовили широку народну колонізацію з Правобережної на Лівобережну Україну, зокрема на Полтавщину. Свідченням значного заселення цих місць є карта України, складена у другій половині XVI ст. французьким інженером Бопланом, який перебував на польській службі, в межах сучасної Полтавщини позначено понад 300 поселень, серед яких були міста, слободи, села.

Масове козацьке переселення на південно-східну частину краю згодом і спричинило до появи таких повітів, як Кременчуцький, Хорольський, Миргородський, Зіньківський, Кобеляцький. Під час Північної війни 1700-21рр. територія краю стала ареною військових змагань між Швецією і Росією. У 1709 р. тут відбулася історична Полтавська битва.

Після скасування в 1781 р. Гетьманщини територія Полтавщини входила до складу Київського, Чернігівського, Катеринославського (з 1783) намісництв, а з 1796 р. - Малоросійської губернії. В 1802 р. була створена Полтавська губернія.

З 1802 р. Полтава - губернський центр. За проектом архітектора М.А. Амвросимова Полтаву передбачалось перетворити на "малий Петербург". Було закладено новий центр - Круглу площу, ансамбль якої вважається найбільш значним в Україні серед архітектурних комплексів, побудованих у стилі класицизму. З 1805 по 1811 р. споруджено 7 адміністративних будинків за проектами відомих архітекторів А. Захарова, М. Казакова, Л. Руска, Е. Соколова та ін.[9].

Після декількох адміністративних реформ, здійснених у 1923-37 роках, 22 вересня 1937 року шляхом виокремлення з території Харківської області було створено Полтавську область.

Найдавнішим із населених пунктів Полтавщини є Хорол, який уперше згадується в 1083 р. Там народився відомий фольклорист і літературознавець М.А. Цертелєв (Церетелі). В місті бували поети В.А. Жуковський (1837 р.) і О.С. Пушкін (1820 р., 1824 р.).

На сьогоднішній день історичний регіон, що лежить у пониззях та у середній течії річок Сули, Псла та Ворскли це край багатих літературних традицій з гоголівськими місцями, автентичної кухні, різноманіття культур і давніх промислів. В Опішному розташований великий осередок гончарства. На Полтавщині збереглися давні народні промисли - виготовлення лозяних виробів (Чорнухи), створюють музичні інструменти та вироби з дерева, а також розвивають вітрильний спорт. Історія художньої вишивки на Полтавщині налічує кілька століть. Широко відомими є полтавські мережки і техніка вишивання "білим по білому". Селище Решетилівка є одним із центрів, що зберігає традицію автентичної вишивки та килимарства .

Постановою Кабінету Міністрів України від 26 липня 2001 року № 878 включено до Списку історичних населених місць України 13 населених пунктів Полтавської області. Це населенні пункти, що мають особливу історичну, культурну, архітектурно-містобудівну і ландшафтну цінність: м. Полтава, смт. Велика Багачка, м. Гадяч, смт Диканька, м. Зіньків, смт Козельщина, м. Кременчук, м. Лохвиця, м. Лубни, м. Миргород, смт Опішня, м. Пирятин, м. Хорол.[9]

Станом на липень 2020 року на державному обліку по Полтавській області перебуває 2597 пам'яток та об'єктів культурної спадщини, з них:

- щойно виявлені об'єкти— 585;
- пам'ятки у Державному реєстрі нерухомих пам'яток культурної спадщини України — 1383 (Національного значення — 95 та місцевого значення — 1288);
- пам'ятки, взяті на облік відповідно до Закону Української РСР "Про охорону і використання пам'яток історії та культури"— 629.

У 26 державних музеях зберігається понад 380 тис. пам'яток Музейного фонду України. В області працюють 242 музеї на громадських засадах, в яких нараховується 250 тис. експонатів.

В області знаходиться багато музеїв, як державних так громадських. Загальна чисельність експонатів усіх категорій музеїв становить близько 700 тис. одиниць збереження; 24 пам'ятки архітектури загальнодержавного значення; близько 50 пам'яток археології скіфсько-сарматського часу (VII - III ст. до н.е., Рис.2.2.2), понад 70 пам'яток черняхівської (II - IV ст.) і роменської культур (VIII - X ст.). На Рис.2.2.2 зображено Більське городище, яке є унікальним комплексом пам'яток археології, історії, історичного ландшафту та природи територія якої охороняється державою.

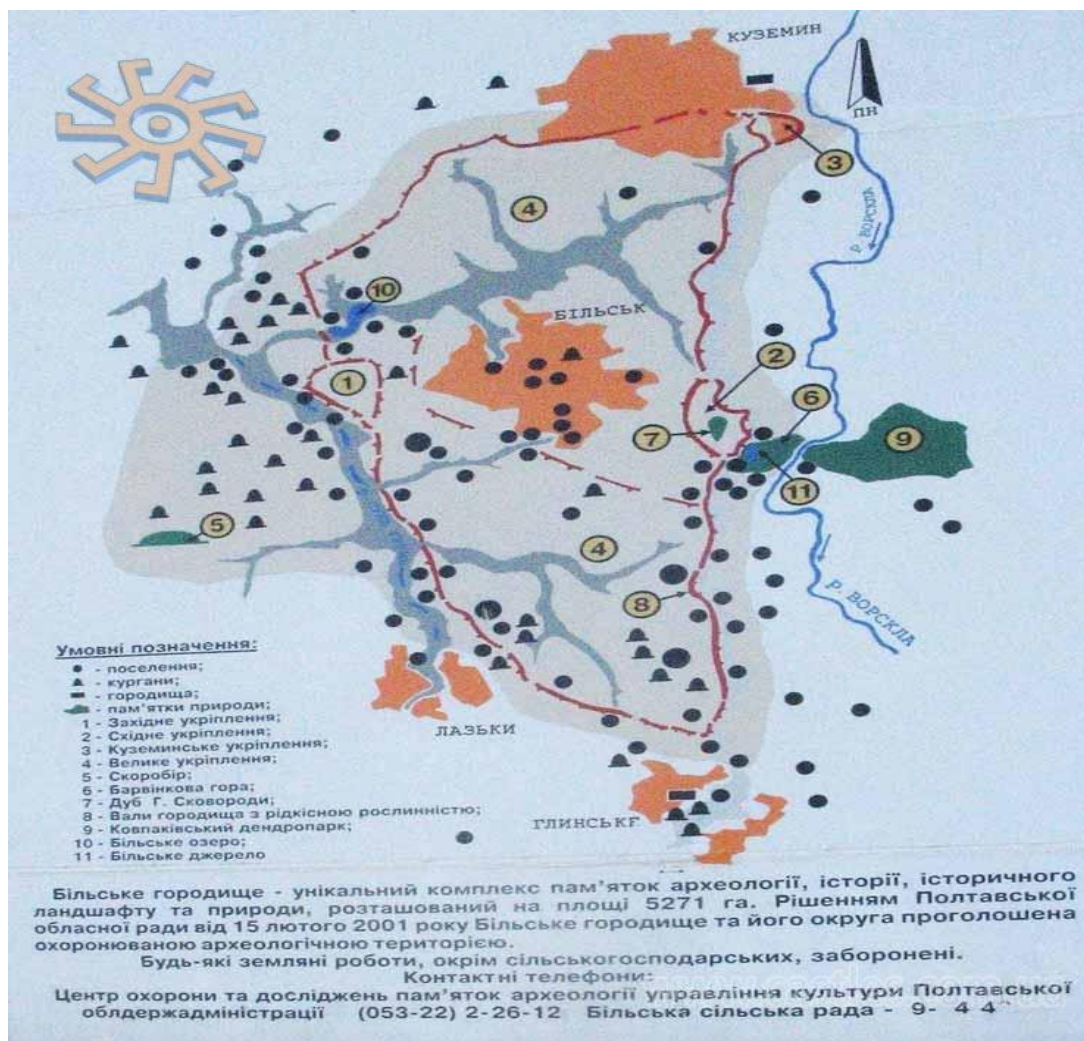

Рис.2.2.2 Більське городище[25].

Серед найбільш значимих закладів, що дбайливо зберігають багатовікову історію для нащадків можна виділити Полтавський та Кременчуцький краєзнавчі музеї, Державний історико-культурний заповідник “Поле Полтавської битви”, Державний музей-заповідник українського гончарства в Опішні, Полтавський художній музей.

Полтавський краєзнавчий музей, який було засновано в 1891 році як Природничо-історичний музей Полтавського губернського земства є найстарішим в області (Рис 2.2.3). Будівля стала першим зразком українського архітектурного стилю (Український архітектурний модерн).

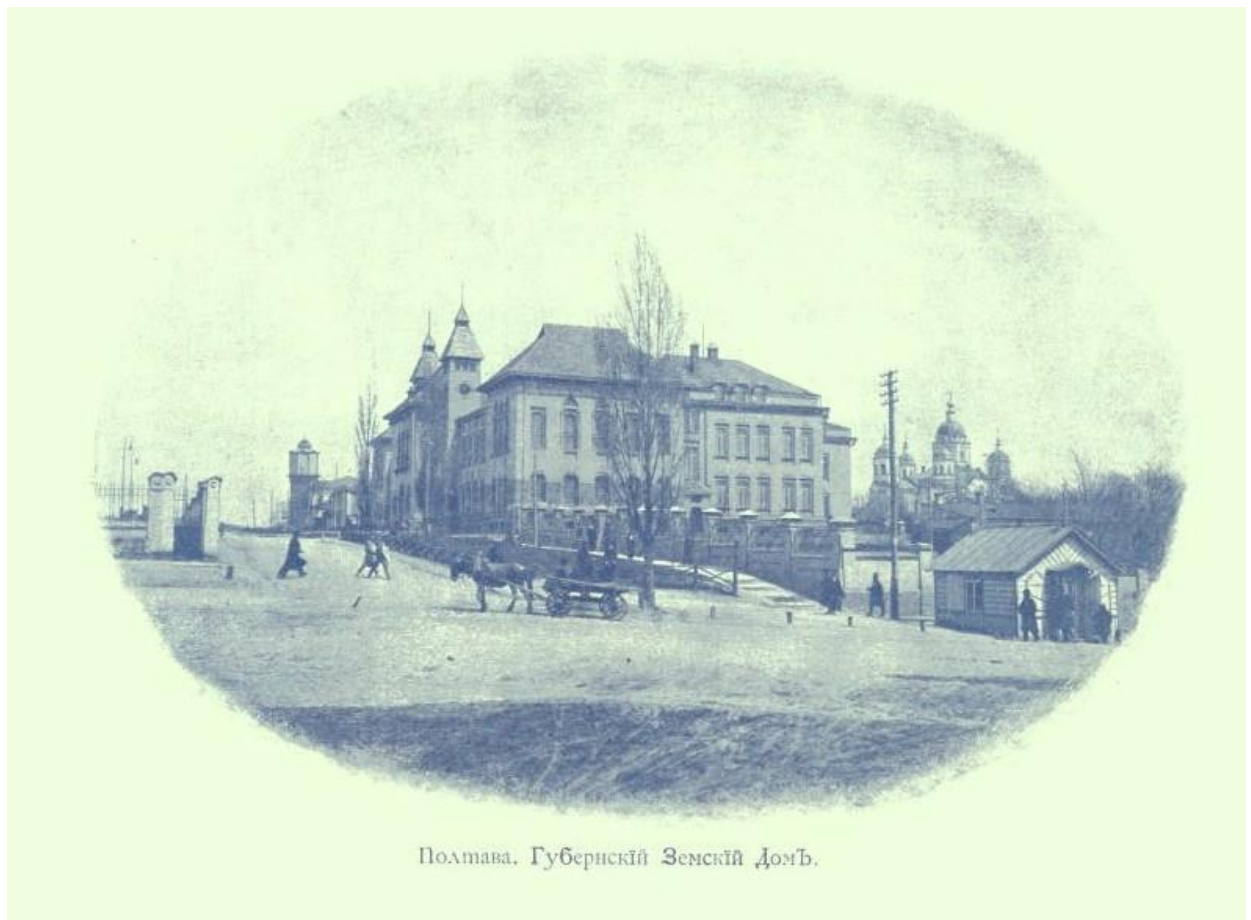

Рис.2.2.3 Полтавський краєзнавчий музей 1891р. [10].

Основою його створення в той час складала колекція ґрунтів і гербарій, зібрана експедицією відомого вченого-грунтознавця В.В. Докучаєва. Серед експонатів багато природничих колекцій краю та інших пам’яток історії,

культури та мистецтва. В археологічній експозиції знаряддя праці кам'яної доби, доби бронзи, скіфського часу, зброя, прикраси, глиняний посуд різних часів і культур, притаманних краю. Серед них є унікальні експонати — гостроконечник епохи середнього палеоліту, Федорівська антропоморфна стела епохи енеоліту, Кабаківський скарб бронзових виробів та ливарні форми епохи бронзи, культовий бронзовий казан із Більського городища скіфського часу.

Полтавщина налічує велику кількість туристичних маршрутів по історико-культурним пам'яткам регіону(Приклад - Рис.2.2.4)

Рис 2.2.4 Один з туристичних маршрутів Полтавщини [33].

Дізнатися про значні досягнення вихідців Полтавщини у сферах вітчизняної науки і культури можна завітавши до літературно-меморіальних музеїв В.Г.Короленка у м. Полтава, Г.С.Сковороди у смт.Чорнухи.(Рис.2.2.5); І.П Котляревського, Панаса Мирного, Олеса Гончара у с. Суха Кобеляцького

району, заповідник-музей М.В. Гоголя у с. Гоголеве Шишацького району та літературно-меморіальний музей письменника у Великих Сорочинцях. На території міського саду в 1852 р. споруджено будинок Полтавського міського театру.

Рис. 2.2.5 Меморіальна садиба Г. Сковороди в Чорнухах [10]

Неподалік від Лубен розташований ансамбль Мгарського Спасо-Преображенського монастиря, заснованого в 1619 р. на кошти Раїни Вишневецької - двоюрідної сестри Петра Могили. Тут у чернечому сані в 1663 р. перебував Юрій Хмельницький. Ансамбль складається з Преображенського собору, Благовіщенської церкви, трапезної з келіями, надбрамної дзвіниці, будинку ігумена, двоповерхового готелю.

Діяльність Державного музею-заповідника українського гончарства в Опішні спрямована на відродження й розвиток історичних надбань гончарства опішнянського краю, організацію навчання і практичного ремесла талановитої художньої молоді, а також на вдосконалення технологій

місцевого гончарного виробництва, зміцнення матеріально-технічної бази промислу, налагодження мережі збуту гончарних виробів, популяризації мистецтва кераміки та творчості гончарів і малювальників.

У Полтаві діє музей авіації та космонавтики, головною метою якого є увічнення пам'яті та популяризація творчої спадщини видатних учених, конструкторів, організаторів та спеціалістів у галузі ракетобудування, повітроплавання, авіації та космонавтики: Ю.В. Кондратюка, О.М. Кованька, О.Д. Засядька, братів Кас'яненків, Ю.А.Побєдоносцева, В.М. Челомея, Г.Є. Котельникова, М.А.Комарницького та інших.

В Полтавській гімназії навчалися відомий математик В.М. Остроградський, М.П. Старицький, М.П. Драгоманов. Полтавську духовну семінарію закінчили В.П. Гоголь (батько письменника), літератор М. Гнєдич (перекладач "Іліади" Гомера). В духовному училищі, а потім у духовній семінарії вчився С. Петлюра, який народився в Полтаві.

У 1903 р. в Полтаві відбулось урочисте відкриття пам'ятника І. Котляревському, на якому були присутні М. Коцюбинський, Леся Українка, Олена Пчілка, Г. Хоткевич, В. Стефаник, М. Старицький, М. Лисенко, М. Садовський, І. Карпенко-Карий, М. Кропивницький та ін.

Серед пам'ятних місць Полтави - музей-садиба та літературно-меморіальний музей І.П. Котляревського, музеї Панаса Мирного, В.Г. Короленка.

У місті діє художній музей, де зберігається понад 8 тис. творів мистецтва. Тут експонуються полотна І. Шишкіна, І. Левітана, В. Маковського, І. Рєпіна, В. Сурікова, Н. Ярошенка, Т. Яблонської, Н. Самокиша та ін. У відділі західноєвропейського мистецтва зібрана колекція живопису, графіки, скульптури німецьких, голандських, італійських, французьких майстрів.

Історико-культурний заповідник "Поле Полтавської битви" включає музей історії цієї визначної події, польовий укріплений табір російської армії, редути, братську могилу російських воїнів, Сампсоніївську церкву (1856 р.),

пам'ятник загиблим шведським солдатам від росіян (1909 р.), пам'ятник шведам від співвітчизників (1909 р.), пам'ятник Петру I (1915 р.).

У селі Березова Рудка збереглись садиба і парк (XVIII-XIX ст.). Тут у 1843 і 1846 рр. перебував Т. Шевченко, який написав портрети господарів маєтку - Платона і Ганни Закревських. Поміщицька садиба (1805) і Троїцька церква (1799) збереглися в с Вишняки(Рис2.2.6).

Рис. 2.2.6 Палац Закревських в Березовій Рудці [28].

У Селі Великі Сорочинці, Миргородського району щорічно проводиться національний Сороченський ярмарок , який яскраво відображає національний і регіональний колорит в якості торгівлі, національної кухні, культури та відпочинку в стилі традиційної самобутності. Перші згадки про Сорочинці відносяться до початку XVII ст. З поч. XIX ст. Сорочинці стають відомі завдяки своїм знаменитим ярмаркам, що описані М. Гоголем. Тут збереглася Преображенська церква (1727-1732 рр.) - місце хрещення письменника. В селі в 1911 р. споруджено пам'ятник М. Гоголю.

Селище Диканька вперше згадується у письмових джерелах у 1658 р. Тривалий час вона була власністю Кочубеїв. Палац, побудований наприкінці XVIII ст. за проектом архітектора Д.Ж. Кваренгі, був знищений у 1917 р.

У 1709 р. в Диканьці напередодні Полтавської битви діяв штаб І. Мазепи, а в сусідньому селі Великі Будища -штаб шведського короля Карла XII.

У Диканці збереглись Миколаївська (1794 р.), Троїцька (1780 р.) церкви. З останньою, за місцевими переказами, пов'язана дія в повісті М. Гоголя "Ніч перед Різдом".Збереглася також Триумфальна арка, споруджена в 1820 р. за проектом Л. Руска на честь приїзду імператора Олександра II в маєток міністра внутрішніх справ В.П. Кочубея. Садиба Кочубея нині оголошена заповідником. В селищі є чудовий парк, який називають Бузковим гаєм.

У селі Хомутець збереглася садиба Муравйових-Апостолів, (кінець XVIII ст.). Існує припущення, що автором проекту був Б. Растреллі. Село Чорнухи - батьківщина українського філософа і просвітителя Г.С. Сковороди, де діє музей-заповідник. У селі Веселий Поділ (стара назва - Родзянки) народився відомий український байкар Л. Глібов. Гадяч - батьківщина М.П. Драгоманова та Олени Пчілки (О.П. Драгоманової-Косач). Садиба Драгоманових оголошена державним заповідником. Гадяч уперше згадується в документах першої половини XVII ст. як добре укріплений замок-фортеця. Пізніше на місці замка споруджено гетьманський палац - колишня резиденція І. Брюховецького. З 1648 р. місто було центром Галицького полку. В 1658 р. І. Виговський брав участь у підписанні Гадяцького договору. В Гадячі діє краєзнавчий музей. У с. Гриньки народився М.В. Лисенко.

Історія Миргорода як сторожового пункту веде свій відлік від XI ст. З містом пов'язані імена багатьох видатних діячів вітчизняної культури. Тут народився відомий художник XVIII ст. В. Боровиковський. Миргород - батьківщина братів-письменників Рудченків - Івана Білика і Панаса Мирного.

32 роки прожив у Миргороді грузинський поет Давид Гурамішвілі (1705-1792). В місті йому споруджено пам'ятник.

Уродженцем села Фрунзівка (колишня слобода Миколаївка) є військовий лікар П.Ф. Чайка, дід - видатного композитора П.І. Чайковського, який у 1864 р. відвідав ці місця. До наших днів тут зберігся старовинний будинок з мезоніном, колонами і верандами.

Родом із села Котельва письменник, драматург і перекладач П.П.Гнедич та письменниця Т.Г. Гнедич - автор перекладу "Дон-Жуана" Байрона. Тут пройшло дитинство М.І. Гнедича - поета, і перекладача "Іліади" Гомера.

У с Ковалівка діє музей-заповідник, відкритий на честь письменника і педагога А.С. Макаренка. В селі Гавронці в сім'ї предводителя місцевого дворянства народилась художниця Марія Башкірцева (1860-1884). У с Пашенівка народився академік Петербурзької академії наук і кількох європейських академій математик М.В. Остроградський. Красенівка - батьківщина відомого борця Івана Піддубного. Лохвиця є рідним містом композитора І. Дунаєвського. Хутір Пелехівщина Глобинського району - батьківщина братів Майбород.

Таким чином, культурно-історична спадщина Полтавщини є вагомим потенціалом розвитку туризму в регіоні та своєрідним туристичним магнітом, який приваблює іноземного туриста. Так, місцевості та артефакти, пов'язані з життям та творчістю відомих історичних осіб, які прославили Полтавщину, цікавлять туристів зі Швеції (історико-культурний заповідник «Поле Полтавської битви»), Франції та Італії (місця та об'єкти, пов'язані з життям та творчістю М. В. Гоголя та Марії Башкірцевої, Більське городище та Гінцівська стоянка), Словаччини, Угорщини, Австрії, Німеччини та Польщі (життя та творчість Г. Сковороди), Болгарії (місце поховання хана Курбата) тощо.[27]

2.3 Інфраструктурна компонента рекреаційно-туристичного потенціалу регіону.

Туристична інфраструктура – це система соціальних інститутів, організаційних структур та нормативно оформлених процедур, а також стан соціально-політичного клімату і суспільної свідомості в країні(Рис.2.3.1).

Рис.2.3.1 Сегменти інфраструктури рекреаційно-туристичної сфери[15].

Сутність туристичної інфраструктури найбільш повно розкривається через характеристику її функціональних особливостей і властивостей:

- забезпечення функціонування сфери туризму;
- забезпечення стабільної діяльності підприємств туристичної індустрії та виробництва туристичних послуг;

-Обслуговування туристів: забезпечення життєдіяльності туристів, їх пересування (доступ до туристичних ресурсів, проживання, харчування, задоволення культурних, комунальних, комунікаційних та інших потреб);

Інтеграційна і регулююча функції: інтеграційна функція полягає в організації та підтримці зв'язків між підприємствами галузі, формуванні територіальних туристично-рекреаційних комплексів. Регулююча функція проявляється через вплив туристичної інфраструктури на економіку регіону, залучення коштів від послуг у туристичні підприємства, матеріальне забезпечення працівників сфери туризму і створення нових робочих місць, зростання податкових надходжень до бюджетів різних рівнів; непрямий вплив полягає у мультиплікаційному ефекті міжгалузевої взаємодії.

Отже, туристичну інфраструктуру розглядають як систему, що включає готельне обслуговування (сукупність усіх засобів розміщення для тимчасового перебування туристів), транспортне обслуговування (рухливі транспортні засоби, стаціонарні пристрої усіх видів транспорту, правові умови перевезень пасажирів), сферу громадського харчування, розважальну сферу та спортивно-оздоровчий сервіс, екскурсійне обслуговування, фінансове обслуговування, засоби і системи зв'язку, виробництво сувенірної продукції і виробів народних промислів, виробництво туристичної і спортивної продукції, роздрібна торгівля, сфера побутових послуг тощо. У туристично-рекреаційних регіонах функціонує територіальна (регіональна) туристична інфраструктура, до складу якої відносять:

1. Базові об'єкти інфраструктури (аеропорти, залізниці, транспортна мережа, комунікації, водо-, тепло-, електро- та газопостачання, водовідведення, зв'язок та інформаційне забезпечення).

2. Засоби розміщення.

3. Супутня інфраструктура (транспортне обслуговування, заклади громадського харчування, індустрія розваг, об'єкти туристичної привабливості тощо), яка функціонує на регіональному, внутрішньо регіональному, міжрегіональному та локальному рівнях.

Галузева структура рекреаційного господарства Полтавської області є досить розгалуженою. У регіоні представлені лікувально-курортна, оздоровчо-спортивна, пізнавальна та розважальна види рекреаційної діяльності. Особливістю територіальної структури рекреаційного комплексу Полтавщини є нерівномірність розміщення її елементів. Найбільшого розвитку набула лікувально-курортна рекреація на основі багатих запасів області підземними мінеральними водами. Рекреаційне господарство Полтавської області є структурним утворенням, функціонально-компонентна структура якого представлена матеріально-речовими компонентами, серед яких значно переважають оздоровчі заклади бази відпочинку та дитячі оздоровчі табори). Їх розподіл по території області є нерівномірним, що ускладнює їх використання в рекреаційній діяльності.

Важливе значення має і розвиток лікувальної та пізнавальної рекреації, чому сприяє наявність лікувальних закладів та великої кількості туристичних маршрутів з використанням історико-культурних та природних пам'яток. В цілому на території Полтавської області формується оздоровчо-пізнавальний територіально-рекреаційний комплекс з великою питомою вагою лікувальних закладів.

Основою територіальної структури рекреаційного господарства Полтавської області виступають рекреаційні пункти та центри, що є переважно монофункціональними. На території області відсутні сформовані рекреаційні вузли, Полтава – найбільший рекреаційний центр області, одночасно виконує функції організаційного ядра обласного територіально-рекреаційного комплексу[29].

Полтавська область відіграє значну роль у структурі транспортного комплексу України. Регіон займає 4,8% території України, на якій проживає лише 3,3% населення країни, частка Полтавщини у структурі транспорту характеризується наступними показниками: за експлуатаційною довжиною залізничних колій загального користування — 3,9%, за довжиною автомобільних доріг з твердим покриттям — 5,4%, за вантажооборотом

автомобільного транспорту – 5%. У 2015 році протяжність мережі автомобільних доріг загального користування Полтавської області становила 8876,3 км, з яких 2313,9 км – дороги державного значення, а 6562,4 км – дороги місцевого значення, з яких 3593,4 км – обласні дороги та 2969 км – районні дороги. Переважна більшість доріг – 98,3%, або 6452,3 км, – дороги IV категорії.

На території Полтавщини функціонують залізничний, автомобільний, річковий, трубопровідний, повітряний види транспорту. Провідне місце у перевезенні вантажів в області належить трубопровідному і залізничному транспорту, в перевезенні пасажирів – автомобільному, електричному і залізничному транспорту.

Залізниця по області розміщена досить рівномірно. Максимальна віддаленість населених пунктів від залізниці не перевищує 50 км. Експлуатаційна довжина залізничних колій загального користування у Полтавській області становить 851,6 км, у тому числі 514,3 км обслуговується електровозною та 337,3 км – тепловозною тягою. Найбільшими та структуроутворюючими залізничними вузлами є: Полтава, Кременчук, Гребінка, Ромодан, а також залізничні станції Лубни та Миргород. Напрямок від Полтави до Кременчука є частиною стратегічно важливого залізничного ходу для здійснення перевезень транзитних вантажів у напрямку Схід (з боку Росії, Китаю та країн Східного регіону) – Одеські чорноморські порти для подальшого їх транспортування морем.

Автомобільний транспорт займає одну з провідних ролей як у внутрішньо-обласних, так і в зовнішніх зв'язках. Крім того, він обслуговує та доповнює залізничний і річковий транспорт. Довжина автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям становить 8907,1 км. – станом на 2018 рік, за даними Державного агентства автомобільних доріг України (Укравтодор). Проте, нажаль, показник щільності автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям державного значення в області є найгіршим серед усіх областей України (регіон займає останнє – 22

місце за цим показником у рейтингу областей за 2018, що значно зменшує привабливість регіону, та завдає складнощів і незручностей як на транспортному шляху, так і на шляху соціально-економічному розвитку. На мережі автомобільних доріг знаходиться 571 мостова споруда, загальною довжиною 20029 пог. метрів.

Маршрутна мережа Полтавської області досить розгалуджена, автобуси перевізників всіх форм власності виконують рейси на 560 внутрішньо-обласних автобусних маршрутах, у тому числі 186 міжміських та 374 приміських. В області працюють 30 автостанцій. В 2020 році послугами пасажирського транспорту скористалися 52,3 млн пасажирів, що на 43,6% менше від обсягу січня-вересня 2019 року. Щоденно на маршрутах працює понад 500 транспортних засобів. Проводиться робота щодо оптимізації маршрутної мережі області, яка пов'язана із процесом децентралізації та спрямована на інтегрування нових маршрутів, запропонованих об'єднаними територіальними громадами. У 2020 році відкрито новий автобусний маршрут Миргород – Ромодан ч/з Новооріхівку та відновлено обслуговування маршрутів Білухівка – Полтава ч/з Карлівку та Полтава – Максимівка – Володимирівка.

Повітряний транспорт представлений Полтавським обласним комунальним підприємством «Аеропорт – Полтава» – складний майновий комплекс, що має статус міжнародного, розташований на земельній ділянці 214 га та знаходиться за 7 км від м. Полтава, поряд із автотрасою Київ – Харків – Довжанський. Аеропорт має на балансі пасажирський термінал загальною площею близько 5 тис. м² із проєктно-пропускнуою потужністю 400 пасажирів на годину. В аеропорту наявна злітно-посадкова смуга довжиною 2550 м та шириною 42 м. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20.12.2017 № 1024-р відкрито міжнародний пункт пропуску через державний кордон для пасажирського і вантажного повітряного сполучення з постійним режимом функціонування і цілодобовим часом роботи. Відремонтований аеропорт дозволяє приймати авіалайнери типу

Boeing 737(300-700), Airbus, Embraer, Falkon-900, JET-328, GLF-550, CRJ-2, SAAB-340, АН-12, АН-24, АН-140, ТУ-134, ЯК-40, ЯК-42 тощо.

В області також функціонують два підприємства електротранспорту у м. Кременчук та м. Полтава.

Судноплавні річки області – Дніпро, Ворскла, Сула. Транспортні шляхи проходять по Дніпру, Сулі – від гирла до пристані Тарасівка, по Ворсклі – від гирла до м. Кобеляки. Річковий транспорт в області представлений ПрАТ «Кременчуцький річковий порт» – спеціалізоване транспортне підприємство, яке оснащено всіма видами машин, устаткування та обладнання, що дозволяють здійснювати повний комплекс робіт та послуг в даній галузі.

До інших водних об'єктів Полтавщини відносяться озера, болота, а також штучні об'єкти – канали, водосховища і ставки. Крім двох великих водосховищ (Кременчуцького та Кам'янського (Дніпродзержинського), на території Полтавської області створено більше 60 малих водосховищ і більше 1,2 тис. ставків, які акумулюють в собі значні обсяги води і займають сумарні площі більше 20 тис. га які можуть коригуватися у зв'язку з очисткою та відновленням придатного стану вже існуючих ставків. При цьому у господарському відношенні вони переважно використовуються комплексно (для потреб сільського і рибного господарства, роботи цукрових заводів, потреб енергетики тощо); рідше обмежуються тільки потребами вирощування водоплавної птиці та риборозведення. Цей водний ресурс створює додатковий широкий потенціал розвитку туристичної інфраструктури регіону та джерелом додаткового заробітку.

Найбільш перспективними в регіоні є перевезення: мінерально-будівельних вантажів (пісок, щебінь, камінь, цегла, асфальт та інше), залізобетонних виробів та металу. Порт відкритий для суден змішаного типу «ріка – море» і має сполучення з портами Дніпра, Чорного і Середземного морів, а також може постачати продукцію на ринки Європи. Індекс розвитку транспортної підсистеми складає 1,0482.

Медицина є важливим елементом туризму, адже має власний сегмент гостей Полтави та області. Сьогодні медичні послуги у Полтаві є дешевшими, аніж у містах-мільйонниках, які розташовані поруч. Зробити медицину ще одним символом Полтави – це означає залучати прибутки. Отож, співвідношення цін та якості медичних послуг у регіоні може сприяти розвитку туристичного потенціалу.

У Полтавській області функціонують 636 закладів освіти усіх типів та форм власності, що забезпечують здобуття дошкільної освіти. Близько 45 тис. вихованців відвідують 198 закладів у міській місцевості та 438 у сільській.

В структурі зв'язку на даний час загальний відсоток підключення до Інтернет – мережі об'єктів соціальної сфери по області становить 66,1%, у тому числі: заклади освіти – 91,7%, заклади культури – 40,3%, заклади охорони здоров'я – 59,4%, заклади соціального захисту – 100,0%, органи місцевого самоврядування – 99,7%. [31]

Соціальна інфраструктура регіону, на думку фахівців Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи Національної академії наук України, розглядається як «сукупність специфічних сфер суспільного буття, які створюють і забезпечують умови для просторової й часової соціалізації економіки в контексті соціального призначення держави» [35]

За даними Укрстату станом на 2020 рік туристичні послуги на території області надають 107 суб'єктів туристичної діяльності, у тому числі, туроператорів – 16, турагентів – 91. На території області зареєстровано близько 219 суб'єктів підприємницької діяльності, юридичних та фізичних осіб, які надають послуги громадського харчування (ресторани, кафе, бари та ін.). З них не більше 30 % можна віднести до таких, що мають достатньо високий рівень якості послуг і можуть бути розглянуті як пріоритетні для обслуговування туристів(Додаток Б, таблиці Б1,Б2).

Кількість обслугованих туристів, за офіційними статистичними даними, склала 19 032 осіб, з них: туристів, що виїжджали закордон – 17884

осіб, охоплених внутрішнім туризмом – 973 особи. Обсяг наданих туристичних послуг склав 3758,4 тис. грн. За оцінками експертів, ці дані є неточними. [36]

У Полтавській області курортно-туристична інфраструктура регіону включає в себе 12 санаторно-курортних закладів та 9 рекреаційних зон та понад 120 закладів розміщення, близько 220 закладів харчування. У деяких районах області функціонують 74 садиби сільського «зеленого» туризму. В області налічується 146 музеїв різної форми власності.

Полтавщина є одним з лідерів розвитку пізнавального, оздоровчого, подієвого та сільського туризму (Рис 2.3.2).

Рис.2.3.2 Найпопулярніші туристичні напрямки Полтавської області [33].

Цьому сприяє не лише наявність унікальних природних ресурсів (родючі чорноземи, значні поклади газу та нафти, залізної руди), високий сільськогосподарський потенціал, але і багата культурно-історична спадщина

(Національний музей заповідник українського гончарства в селі Опішному Зіньківського району, Музей українського весілля в с. Великі Будища Диканського району, музей-садиба М.В. Гоголя в с. Великі Сорочинці Миргородського району, Державний історико-культурний заповідник «Поле Полтавської битви» та ін.), що дає можливість туристам відчутти органічне поєднання відпочинку з народними традиціями, а також допомагає формувати матеріальну базу для усіх видів туризму. Унікальність регіону впливає на формування його туристичної інфраструктури, необхідність розвитку якої зумовлена наявними туристичними потоками.

Територія Полтавської області є багатонаціональною та багатомовною. За даними статистики, тут проживають представники більше 100 національностей, діє кілька десятків національно-культурних товариств (обласних та місцевих осередків). Відпочинок на Полтавщині приваблює своїм колоритом і визначними пам'ятками. Перш за все це гоголівські місця - Диканька, Гоголеве, Великі Сорочинці, місто-курорт Миргород і столиця гончарства - Опішня. І, звичайно ж, Полтава асоціюється з Полтавською битвою російських зі шведами. Сьогодні це місто з прекрасними архітектурними пам'ятками, куди обов'язково потрібно з'їздити на екскурсію.

На порталі Полтавської облдержадміністрації є інформація про 74 садибах зеленого туризму, але їх вже більше. Крім чистого повітря, свіжих продуктів і сільського колориту, їх господарі прагнуть здивувати туристів будь-якої родзинкою. Наприклад, оформленням в етностилі або навіть тематичними заходами на кшталт вечорниць[37].

Туристам пропонується 35 туристично-екскурсійних маршрутів, спрямованих на національно-патріотичне виховання, культурно-пізнавальні напрямки, основними із яких є: «Полтава – духовна столиця України», «Полтавський період Симона Петлюри», «Літературна Полтавщина», «Стежками мандрівного філософа» (Г.С. Сковороди), «Гоголівські місця Полтавщини», «Від Скіфії до Русі», «Етнографічні туристичні маршрути, народні промисли декоративно-ужиткового мистецтва» та інші. [4] Показник

відвідуваності культурно-мистецьких заходів у 2018 році становить 5631,2 тис. осіб, що на 5,5% більше у порівнянні з 2015 роком. За останні 2 роки в області створено 180 нових гуртків самодіяльної народної творчості і наразі у 4722 гуртках займаються 51,7 тис. осіб, що на 2,2 тис. більше проти 2015 року. Значного розвитку набуває велотуризм. Розроблено низку велотурів по визначним місцям Полтавщини, влаштовуються як регулярні заїзди, так і щорічні марафони (Рис 2.3.3).

Рис.2.3.3 Карта-схема туристських піших та вело-маршрутів Полтавщини [37].

Популярністю користуються музеї із атракціями: Національний музей-заповідник М.В. Гоголя (с. Гоголеве Шишацького району), Полтавський

красназавчий музей імені Василя Кричевського та Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, який є одним із найвідвідуваніших туристичних об'єктів в Україні. За рік заповідник приймає близько 40 тисяч відвідувачів. У містечку працює близько 1000 гончарів, продукція яких експортувалася майже на всі континенти світу.

Національний музей-заповідник М.В. Гоголя – один із найпопулярніших туристичних об'єктів області, який входить до Всеукраїнського туристичного маршруту «Гоголівські місця на Україні». Щорічно музей-заповідник відвідують близько 12,5 тис. туристів, динаміка приросту відвідувачів збільшується. (Рис 2.3.4).

Рис.2.3.4 Найпопулярніші туристичні маршрути Полтавщини [33].

Туристичним брендом гостинності Полтавщини є Історико-культурний заповідник «Більськ» та етнофестиваль «Гелон-фест». Динаміка росту кількості відвідувачів давнього поселення росте з кожним роком. Якщо у

2018 році одночасно на території древнього міста гелонів під час етнофестивалю було 12 тис. осіб, то у 2019 році ця відмітка досягла близько 20 тис. осіб.

З метою збереження унікальної археологічної пам'ятки, вивчення та популяризації Більського городища реалізується проєкт «Розбудова музею під відкритим небом» (с. Більськ) з відтворенням об'єктів житлових, промислових поселень скіфської доби.

Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України налічує 14 елементів, серед яких 3 належать до побуту Полтавської області, а саме:

- вишивка «білим по білому»;
- традиції рослинного килимарства Решетилівки;
- опішнянська кераміка.

Щорічно організовуються міжнародні широкомасштабні культурно-мистецькі проєкти, найбільші з яких поетичний фестиваль «Meridian Poltava», фестиваль патріотичного документального кіно «КіноДок», фольклорний фестиваль «Калинове літо на Дніпрі», етнофестиваль «Гелон фест», форум театрів ляльок «Казковий дивограй».

Курорти Полтавщини представлені санаторно-лікувальними закладами міста Миргород, зокрема чотирма санаторіями, які входять в об'єднання «Миргородкурорт» – це «Миргород», «Полтава», «Хорол» і «Березовий Гай». Вони розташовані на спільній парковій території на берегах р. Хорол в м. Миргороді на Полтавщині. Щорічно тут відпочиває більше 70 тис. осіб із 30 країн світу[4].

Широку популярність мають сплави на байдарках по річках області та за її межами, розробляються нові маршрути сплавів по доступним цінам. Розвиваються 3D тури по визначним місцям Полтавщини. Саме Полтава стала "піонером" у напрямку встановлення QR-кодів на історичних пам'ятках серед українських міст у 2019 році. На центральних вулицях міста – цей маршрут назвали "Стежкою легенд" – з'явилося 20 кодів.(Рис.2.3.5).

Рис.2.3.5 Річкові туристичні маршрути Полтавщини[33].

Наведені факти свідчать про наявність самобутньої, рідкісної культурної спадщини та історії області, що є підґрунтям для створення потужних культурно-туристичних осередків в регіоні[4]. Нажаль, відкритим в області залишаються питання щодо підвищення доступності якісної, конкурентоспроможної професійної (професійно-технічної) освіти відповідно до структури економіки області та вимог регіонального ринку праці. Більше того, приватні ініціативи у Полтаві здебільшого набагато успішніші та креативніші за обласні або міські. Причому вони, за винятком етнофестивалів у садибах "зеленого" туризму, рідко мають за основну мету саме привабити гостей. Але продукт — будь-то арт-фестиваль чи спортивні змагання — виходить таким якісним, що учасники і глядачі без примусу їдуть сюди з усіх куточків України[32].

В Додатку Б.3 наведений SWOT-аналіз переваг та недоліків для розвитку туризму в регіоні.

Наразі, зважаючи на достатню ресурсоемність та значний потенціал розвитку, на жаль, відсутній комплексний та конкурентоспроможний туристичний продукт у Полтавському регіоні. Основна причина – неефективне використання туристичного ресурсу території, відсутність політичної волі та достатнього фінансування туристичної галузі. Опираючись на різноманітність галузей, які можуть бути вигідними й туристичними, на Полтавщині можна збільшити географію та кількість туристів, їхній середній чек і термін перебування. Проте, щорічно розробляється цільова документація, направлена на покращення стану туристично-рекреаційного комплексу регіону. Впроваджуються стратегії розвитку рекреаційного комплексу та інфраструктури.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Останнім часом, темпи розвитку індустрії туризму в світі досягли значної швидкості, а її роль постійно зростає. Стрімкі темпи впровадження нових технологій в усіх сферах життя зумовлюють початок нової техно-ери. Безумовно, розвиток туристично-рекреаційної системи також потребує впровадження актуальних перетворень, що дозволять адаптувати рекреаційну систему до умов сьогодення. Маючи тісні зв'язки з іншими галузями господарства, туристична індустрія є потужним каталізатором розвитку соціально-економічного потенціалу будь-якої країни. В свою чергу розвиток туризму позитивно впливає на покращення міжнародних зв'язків та поширенню культурних цінностей суспільства.

Судячи з написаної роботи, можна зробити висновки, що структура туристично-рекреаційного потенціалу є досить складною та розгалуженою системою в якій всі компоненти пов'язані між собою та впливають один на одного. Більше того, понятійний апарат системи вже набув значного об'єму та має тенденцію до подальшого розширення. Зважаючи на розгалужену структуру та різноманітний компонентний склад, кожен регіон має унікальний потенціал для розвитку туризму, а ресурси, зосереджені в певній території слугують “будівельним матеріалом” туристичного продукту. Тому, ефективне розпорядження туристично-рекреаційним потенціалом слугує запорукою процвітання будь-якого регіону.

Сучасний світовий досвід і проведені наукові дослідження свідчать що туризм необхідно розглядати як один із пріоритетних напрямів розвитку для України та її регіонів. Туристична складова Полтавської області є своєрідним каталізатором розвитку регіональної структури економіки, що дозволить забезпечити розв'язання нагальних соціально-економічних проблем регіону, покращити демографічну ситуацію і активізувати діяльність господарських

структур інших галузей. Водночас стратегічно важливо є подолати проблеми у сфері туризму, для цього необхідно суб'єктам туристичної діяльності здійснювати ефективне управління та раціонально використовувати наявні туристично-рекреаційні ресурси. Судячи з відображених в роботі даних, Полтавщина має високий рівень ресурсних запасів, які дають змогу розбудовувати та покращувати якість туристичної індустрії в області та підвищити рівень добробуту населення.

Полтавщина споконвіку є духовною столицею України, подарувала світу багатьох видатних політичних, громадських діячів, письменників, поетів. На сьогодні місто Полтава й Полтавська область приваблює чимало гостей, туристів своєю красою, культурою, багатою історією. Полтавщина належить до регіонів України із самобутньою та унікальною культурною спадщиною. Крім відпочинку на природі, область приваблює своїм колоритом і визначними пам'ятками. Розвивається сільський зелений туризм. Екологічний стан регіону є привабливим як для внутрішніх туристів так і для іноземців. В свою чергу, процес розвитку потребує супроводу сучасного та інноваційного рекреаційного комплексу, що забезпечить потужну матеріально-технічну базу та розгалужену мобільну інфраструктуру для стрімкої модернізації туристичної індустрії в умовах цифрової сучасності. Сучасні технології та нові, креативні підходи до підвищення рівня розвитку туризму в регіоні дозволять більш яскраво підкреслити колорит та національну самобутність Полтавщини.

Будь яка держава з якісно розвиненим туристичним сектором є показником не тільки розвитку індустрії відпочинку але й рівня розвитку держави в цілому. Стан природних ресурсів, навколишнього середовища, інфраструктури, якість товарів та надання послуг напряму відображають статус країни в світі. Це ті чинники, які в першу чергу сприймаються закордонними туристами, та безпосередньо формують враження від країни. Таким чином, процес розвинення сфери туризму в країні важливо розглядати в парадигмі комплексного взаємозв'язку галузі з іншими напрямками

державної політики. Також, неабиякий вплив на цей процес має наявність політичної волі та розуміння значимості покращення стану галузі. Туризм є складним, високоприбутковим міжгалузевим комплексом і являє собою один з основних секторів світової економіки, сприяє забезпеченню високого рівня зайнятості, соціального добробуту та якості життя людей, а також розвитку, економічної єдності і культурного розмаїття держав і регіонів світу. Тому, вихід на новий рівень розвитку туризму в регіоні є вкрай важливим для повноцінної синхронізації з розвиненими країнами світу та повноцінного функціонування сфери туризму в структурі соціально-економічного простору нашої держави.

ПЕРЕЛІК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Панкова Є.В. Туристичні ресурси Лівобережної України 4.2. Туристичні ресурси Полтавщини/Є.В. Панкова// Туристичне краєзнавство. Навчальний посібник. - К.: Альтерпрес, 2003. - 352 с.
2. Шамара І.М. Проблеми та перспективи розвитку туристичного ринку Полтавської області / Шамара І.М. // Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія “Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм.” – 2020. - Вип. 12. – С. 252-260.
3. Чубін Т.К. “Структурні елементи соціально-економічного потенціалу регіону”/ Т.К. Чубін // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі.– 2012. – № 4 (55). – С. 156-160
4. Стратегія розвитку Полтавської області 2021-2027. Затверджено Рішенням пленарного засідання 29 сесії Полтавської обласної ради VII скликання від 20.12.2019 року. – 172с.
5. Стратегія розвитку Полтавської обл. на період до 2020. Затверджено до рішення двадцять шостої позачергової сесії обласної ради шостого скликання від 16.02.2015 року. – 131с.
6. Аєлексєєва Т.М. “Рельєф як природний рекреаційно-туристичний ресурс на прикладі Полтавської області”/Т.М. Алексєєва // Людина та довкілля. Проблеми неоекології . Вип. 34. 2020. С 50-58.
7. Рудинський М. Я. Архітектурне обличчя Полтави / Передмова Вайнгорта Л. С., Супруненко О. Б. - Вид. 2-ге, репринтне. - Полтава: Метоп, 1992.
8. Ткачук Л.М. Оствітній туризм у світі й в Україні / Ткачук Л.М. // Інститут міжнародних відносин Національного авіаційного університету. 2018. – С. 147-153.
9. Електронний ресурс. Пам'ятки та об'єкти культурної спадщини Полтавщини. <https://poltvaculture.gov.ua/uk/zvernennia/hrafik-osobystohopryiomu>.

10. Електронний ресурс. Полтавщина. Коротка історична довідка.
https://www.library.pl.ua/poltavshina/istorichna_dovidka.
11. Годя І. Розвиток річкового круїзного туризму в Україні: минуле і сьогодення / І. Годя // Східноєвропейський історичний вісник. – 2016. – Вип. 1. – С. 86-91.
12. Галасюк С. С. Аналіз рівня конкурентоспроможності регіонального ринку туристичних послуг / С. С. Галасюк // Вісник Хмельницького національного університету : науковий журнал. Економічні науки. – 2010. – № 2. – Том 1. – Хмельницький : ПП Ковальський, 2010. – С. 89-93.
13. Електронний ресурс. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995. Статті 17-25. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-vr#Text>.
14. Електронний ресурс. Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України 22.07.2009.
15. В. Г. Герасименко. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону : монографія / за заг. ред. В. Г. Герасименко. — Одеса : ОНЕУ, 2016. — 262 с.
16. Рекреаційно-туристичні ресурси України з основами туристичного ресурсознавства: навчальний посібник / Н.О. Алешугіна, О.В. Барановська, М.О. Барановський, О.О. Зеленська, І.В. Смаль, І.М. Філоненко. – Чернігів: Вид-во ЧНТУ. – 492 с.
17. Сич В.А. Систематика і оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу регіону на засадах географічного середовища та рекреаційних кластерів: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора географічних наук 11.00.02; ЛНУ імені Івана Франка. – Одеса, 2021. – 365 с.
18. Голубнича С.М. Рекреаційні комплекси світу: метод. вказівки для самостійн. роботи студентів ден. і заоч. форм навчання напряму підготовки «Туризм»/ С.М. Голубнича; М-во освіти і науки, молоді та спорту України; Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, каф. туризму.- Донецьк: [ДонНУЕТ], 2012. – 92 с.
19. Determinants of Innovation and Investment Development of Multi-

Branch Entrepreneurship, Tourism and Hospitality Industry : Collective monograph. / V. Yatsenko, S. Pasiaka, O. Yatsenko and others: [Ed. by Doctor of Economic Sciences, Prof. Yatsenko V.M.]. Nuremberg: Verlag SWG imex GmbH, Germany. 2019. 431 p.

20. Соціально-економічні основи рекреації та туризму: нав.пос./ В.І. Терещенко, Л.О.Штанько, В.П. Чаплигін – К.: Міленіум, 2019. - с.

21. Генезис економічної теорії та методологічні підходи до оцінки туристичного потенціалу регіону/ Бутко М.П., Самко О.О. Економіка та держава. 2009. №5. С.33-38

22. . Смаль І.В. Туристичні ресурси світу / І.В. Смаль. – Ніжин: Видавництво Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, 2010. – 336 с.

23. Мельник А.В. Науковий вісник УЖНУ. 2009. Серія «Економіка». Випуск 28. С.43-44.

24. Електронний ресурс. Закон України «Про екологічну мережу», від 24.06.2004р. №1864-IV

25. Електронний ресурс. Замки та храми України. Більське городище. <https://castles.com.ua/bilske.html>

26 Електронний ресурс. ЦОДПА Центр охорони та досліджень пам'яток археології Полтавської обласної ради. 25 вражаючих об'єктів культурної спадщини Полтавщини. <https://www.codpa.org.ua/25-vrazhayuchikh-obektiv-kulturnoi-spadschini-poltavschini>.

27. Електронне видання. Матеріали Круглого столу «Розвиток туризму в Україні: проблеми, виклики та перспективи», Львів, 26 вересня 2019 р. – Львів: ЛНУВМтаБТ, 2019. - 121 с. Логвин М.М., к.геогр. н., доцент, Карпенко Н.М., доцент, стаття Туристські ресурси , система атракцій та локацій як чинник розвитку сфери туризму Полтавської області.

28. Електронний ресурс. Вікіпедія. Садиба Закревських. https://uk.wikipedia.org/wiki/Садиба_Закревських.

29. Кітченко В.А. Територіальна організація рекреаційного

господарства Полтавської області/ Кітченко В.А.// Економічні горизонти. - 2018. – № 5 (8). – С. 121–125.

30. Труніна І.М. Особливості функціонування регіонального ринку туристичних послуг/ Труніна І.М. // Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics». - 2018, - №9. –С 146-152.

31. Електронний ресурс Управління інфраструктури та цифрової трансформації. Розділ Автомобільний транспорт. <https://infrastruktura-pl.gov.ua/telecom/internet/>.

32. Електронний ресурс. Стаття: “Мода на своє. Як розвивається полтавський туризм і що йому заважає”. <https://poltava365.com/4313-moda-na-svoex-yak-rozviva.html>.

33. Електронний ресурс. Стаття: “Місця для відпочинку на вихідних.” <https://zmist.pl.ua/news/vikend-na-poltavshchini-kudi-pojihati-i-shcho-podivitisya-marshruti#&gid=1&pid=1>.

34. Електронний ресурс.. Про Програму економічного і соціального розвитку Полтавської області на 2021 рік . Проект Полтавської обласної ради. Додаток до рішення пленарного засідання другої сесії обласної ради восьмого скликання 29.12.2020 №. – Полтава: Видавець голова обласної ради О.Біленький. – 167с.

35. Кириченко С. О. Підходи до ви значення сутності поняття «соціальна інфраструктура» та її функціональне призначення / С. О. Кириченко // Проблеми системного підходу в економіці. – 2016. – Вип. 1. – С. 56-60.

36. Програма розвитку туризму і курортів у Полтавській області на 2021 - 2025 роки. Затверджено Рішенням пленарного засідання другої сесії обласної ради восьмого скликання від 29.12.2020 № 49. – 31с.

37. Електронний ресурс. Велотур “Шляхами Полтавщини”. <https://www.velopoltava.org>.

38. Електронний ресурс. Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму (2000–2019).

<http://www.pl.ukrstat.gov.ua>.

39. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування: Монографія.- К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». 2001,- 395 с.

40. Кулешова Г. О. Туристсько-рекреаційні ресурси світу: методичні вказівки для самостійної роботи студентів, що навчаються за спеціальністю «Економічна та соціальна географія». – Харків, 2012. – 60 с.

41. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: Навчальний посібник. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.

42. Стан демографічної ситуації в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення / [Л. Чепелевська, Ю. Ященко, Н. Кондратюк, О. Семенюк] // Україна. Здоров'я нації. – 2012. – № 3(23). – С. 251–255.

43. Міжнародний туризм : навч. посіб. / Т. В. Божидарнік [та ін.]. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 307 с.

44. . Кузик С. П. Географія туризму / С.П. Кузик. – К. : Знання, 2011. – 271 с.

45. Електронний ресурс Транспорт і зв'язок / Держкомстат України, 2012. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

46. Міжнародний туризм зберігає темпи зростання, незважаючи на виклики [Електронний ресурс]. Режим доступу: - <http://www.world-tourism.org>. 2011.

47. Офіційний сайт Державного агентства України з туризму та курортів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.tourism.org.ua>.

48. Електронний ресурс Tourism Highlights. World Tourism Organization). Режим доступу: <http://www.world-tourism.org>.

49. Мельник О.В.* Природно-рекреаційний потенціал у процесі моделювання оцінки рівня туристичної привабливості території / ОВ.Мельник // Соціально-економічні дослідження в перехідний ' період. Природно-ресурсний потенціал в системі просторового розвитку. Збірник наук, праць. Вип. 2 (XLVI): НАН України, Інститут регіональних досліджень.

Ред.-кол.: відп. ред. академік НАН України М.І.Долішній. -Львів, 2004. С 259-265.

50. Котенко Т.М. Трансформація туристичного обслуговування населення // Трансформація соціальної інфраструктури в контексті забезпечення гуманітарного розвитку : [монографія] / [В.М. Новіков, Н.М. Дєєва, Т.М. Котенко та ін.] ; за наук. ред. д.е.н., проф. В.М. Новікова, д.е.н., проф. З.С. Сіройча. – Вінниця : Балюк І.Б., 2015. – 384 с.

51. Котенко Т.М. Соціальний вимір розвитку рекреації та туризму: автореферат на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук 08.00.07/ Котенко Т.М. - Київ, 2016. – 23с.

52. Дашук, Ю. Є Методичний підхід до оцінки рівня розвитку рекреаційного потенціалу регіону [Текст] /Юлія Євгеніївна Дашук // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : С. І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2013. – Том 14. – №1. – С. 64-70.

53. Іванова К.О./ Методологія та проблематика комплексного оцінювання рекреаційно-туристичних ресурсів/Іванова К.О.// Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища. - Випуск 19. 2017. – С. 338-342.

54. Михайліченко Г. Туристичний потенціал: методи оцінювання та інноваційний розвиток /Г. Михайліченко // Проблеми економіки. – 2013. – № 1. – С. 115–123.

55. Шабардіна Ю. Рекреаційний потенціал як складова продуктивних сил регіонального економічного простору : дис. канд. екон. наук / Ю. Шабардіна; Чернігівський державний технологічний університет. – Чернігів, 2011. – 312с.

56. Шашкова Н.І. Особливості інтегральної оцінки туристично-рекреаційного потенціалу території/Н.І.Шашкова//Науковий вісник

Херсонського державного університету. Серія економічні науки. – 2017. – випуск 22. Частина 2. С. 72-77.

57. Байрак О.М. Геоекологічна характеристика регіональних екологічних коридорів (на прикладі Полтавщини)/О.М. Байрак, Н.О. Смоляр, Л.М. Булава/ – Полтава, 2009. – 70 с.

Додатки

Додаток А.

Передумови розвитку туризму

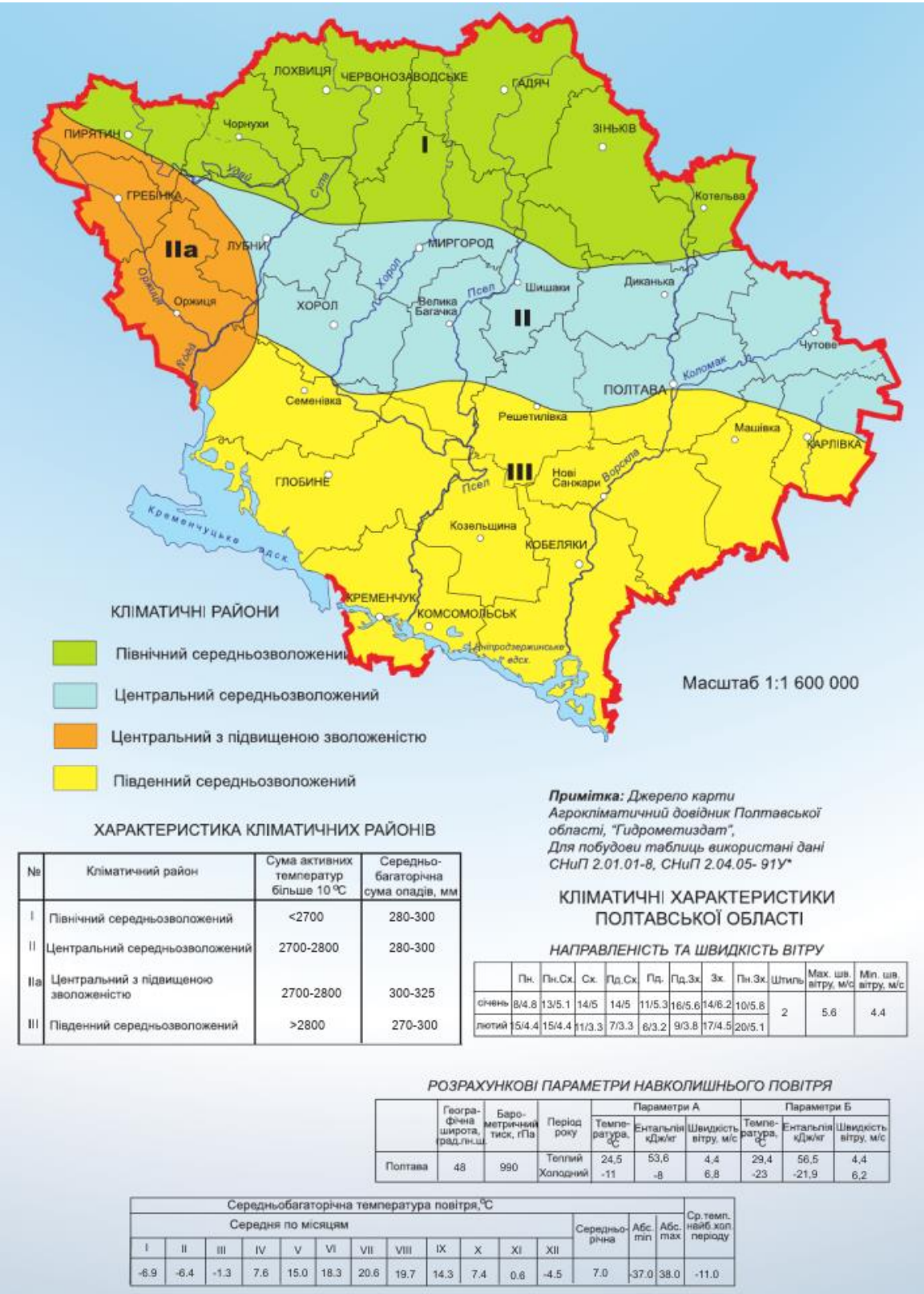

Рис. А. 1 Кліматичні райони Полтавської області.[6]

Додаток Б

Таблиця Б 1

Показники кількості туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму в Полтавській обл. за 2017–2019 рр.,
складено автором на основі[38].

Роки	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами – усього	Із загальної кількості туристів		
		іноземні туристи	Туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	Внутрішні туристи
2017	19032	175	17884	973
2018	32007	1491	28392	2124
2019	36847	80	35739	1028
Відхилення 2019/2017 р.: - абсолютне, (±)	17815	-95	17855	55
- відносне, %	93.6	-54.2	99.8	5.6
Відхилення 2019/2018 р.: -абсолютне, (±)	4840	-1411	7347	-1096
- відносне, %	15.1	-94	25.8	51.6

Таблиця Б 2

Показники функціонування колективних засобів розміщування у
Полтавській обл. за 2017–2019 рр. Складено автором на основі[38].

роки	Кількість колективних засобів розміщення, од.			Кількість місць, од.			Кількість осіб, що перебували в колективних засобах розміщування, осіб		
	усього	у тому числі		усього	у тому числі у		усього	у тому числі у	
		готелів та аналогічних засобів	спеціалізованих засобів розміщування		готелів та аналогічних засобів	спеціалізованих засобів розміщування		готелів та аналогічних засобів	спеціалізованих засобів розміщування
2017	107			8866			261530		
2018	43			3363			164452		
2019	44			3453			162659		
Відхилення 2019/2017 р. : - абсолютне ($\pm$)	-63			-5413			-98871		
- відносне, %	-58.8			-61			-37.8		
Відхилення 2019/2018 р. : - абсолютне ($\pm$)	1								
- відносне, %	2.3			2.6			-1		

Таблиця Б 3

Аналіз переваг та недоліків розвитку туризму на Полтавщині

Сильні сторони (внутрішні)	Слабкі сторони (внутрішні)
<p>1. Унікальна історична і культурна спадщина загальноукраїнського та міжнародного значення.</p> <p>2. Наявність потенційно брендових об'єктів і продуктів.</p> <p>3. Економічно розвинений регіон.</p> <p>4. Вигідне транспортно-логістичне розташування (автошляхи та залізничні шляхи).</p> <p>5. Наявність значної кількості об'єктів і територій заповідного фонду.</p> <p>6. Власні енергетичні, промислові, будівельні потужності.</p> <p>7. Досить високий рівень концентрації людського капіталу, наявність наукових закладів та студентської молоді.</p>	<p>1. Низька якість комерційних та окремих комунальних та муніципальних послуг (транспорт, громадські туалети, прибирання вулиць тощо).</p> <p>2. Проблеми з благоустроєм потенційно привабливих туристичних об'єктів.</p> <p>3. Низька якість та недостатній асортимент туристичних послуг.</p> <p>4. Низька активність у сфері туризму, послуг, розвитку клієнто-орієнтованого малого та середнього бізнесу.</p> <p>5. Низький рівень кооперації, партнерських відносин, кластеризації сфери послуг.</p> <p>6. Брак професійних кадрів у системі управління.</p> <p>7. Недостатній рівень транспортного сполучення.</p> <p>8. Неефективний маркетинг у сфері туризму та промоцій.</p>
Можливості (зовнішні)	Загрози (зовнішні)
<p>1. Доступність сучасних інформаційних технологій та їхній подальший розвиток.</p> <p>2. Збільшення попиту на туристичні продукти на внутрішньому ринку (організований та неорганізований туризм).</p> <p>3. Розвиток державно-приватного партнерства.</p> <p>4. Зацікавленість проектами розвитку туризму з боку громадських організацій.</p> <p>5. Зацікавленість історико-культурною спадщиною з боку української діаспори, та зарубіжних представників інших національних меншин.</p> <p>6. Альтернативні джерела фінансування проектів (фонди підтримки, грантові програми, проекти міжнародної технічної допомоги).</p> <p>7. Горизонтальна співпраця з іншими регіонами.</p> <p>8. Наявність постійного попиту з боку жителів області у сфері пізнавального, подієвого, промислового, сільського зеленого туризму.</p>	<p>1. Неналежний стан транспортної інфраструктури країни, низька якість послуг з перевезення.</p> <p>2. Дефіцит бюджету, неможливість фінансування проектів через нерівноцінний розподіл бюджету "центр-регіони".</p> <p>3. Конкуренція з боку інших міст і регіонів України.</p> <p>4. Неефективне державне управління туристичною галуззю в цілому.</p> <p>5. Поглиблення макроекономічних кризових явищ на національному та світовому ринках.</p> <p>6. Відсутність підтримки ініціатив місцевої влади у сфері розвитку туризму з боку бізнесу та громадськості, центральних органів влади.</p>